

עש"ק פר' חיי שרה תשע"א

נשמתין חדתיין

רשימות מדא"ח
שנאמרו מפי מו"ר שליט"א
בשב"ק פר' לך תשע"א

—פנימי לבאי ביהמ"ד תו"ח—
לא מוגה

יוצא לאור ע"י מכון
"יום החכמה"

שע"י ישיבת "תורת חכם" ללימוד הנגלה והנסתר
רח' אהלי יוסף 4, ירושלים עיר"ק תובב"א

**להלן רשימת שיעורי התורה
המתקיימים בבית מדרשינו במשך השבוע**

שיעורים באידיש

- ❖ שיעור בנמרא מסכת בבא בתרא, מפי הר"ג המפורסם ר' יהושע כהן שליט"א, בימים א'-ה' בין השעות 4:00-5:00 אחה"צ.
- ❖ שיעור בשער הכוונות למהר"י זי"ע, מפי מו"ר הגה"צ שליט"א, בימים א'-ה' בין השעות 7:00-8:30 בערב.

שיעורים בלשח"ק

- ❖ שיעור בספה"ק שיהות הר"ן, מפי מו"ר הגה"צ שליט"א, וסדר התרת קללות לפי מנהג הרש"ש זי"ע, בליל שישי בשעה 8:00.
- ❖ שיעור קודש ברעוויא דרעוויין שלוש סעודות (מוזמן צה"כ דר"ת).

ניתן לשמוע שיעורי מו"ר שליט"א ב"קול הלשון"

- ❖ **שיעורים באידיש:** טל' 03-6171086 (באמריקא: 6469777900 בענגלאנד: 1617985500)
  - שיעור בספה"ק אוצרות חיים – שיעור מס' 1 (באמריקא ובענגלאנד: 3-4-37-61)
  - שיעור בספה"ק רחובות הנהר, נהר שלום, סידור הרש"ש – שיעור מס' 3 (באמריקא ובענגלאנד: 3-4-37-63)
  - שיעור בחסידות (פר' השבוע) – שיעור מס' 2 (באמריקא ובענגלאנד: 3-4-37-62)
  - שיעור בספר נתיב מצוותיך ואוצרות חיים – שיעור מס' 5 (באמריקא ובענגלאנד: 3-4-37-65)
  - שיעור בשעה"כ שבת – שיעור מס' 6 (באמריקא ובענגלאנד: 3-4-37-66)
  - שיעור בספר אדיר במרום לרמח"ל (טל' 03-6171041) – שיעור מס' 2 (באמריקא ובענגלאנד: 2-7-5-2-62)
- ❖ **שיעורים בלשח"ק:** טל' 03-6171041 (באמריקא: 6469777900 בענגלאנד: 1617985500)
  - שיעור בספר התניא – שיעור מספר 1-2 (באמריקא ובענגלאנד: 2-7-5-2-1)
  - שיעור בסה"ק שיהות הר"ן (ושער יחז"א) – שיעור מס' 3 (באמריקא ובענגלאנד: 2-7-5-2-3)
  - שיעור בסה"ק ליקוטי מוהר"ן – שיעור מס' 1-3 (באמריקא ובענגלאנד: 2-6-5-2-4)
  - שיעור בסה"ק עץ חיים – שיעור מספר 1-1 (באמריקא ובענגלאנד: 2-7-5-2-1)
- ❖ **שיעורים באנגלית:** טל' 03-6171002 2-4-9

כמו כן ניתן לשמוע כל השיעורים בזמן אמירתם בטל' 03-6171002 (באמריקא: 6469777900).

אפשר להשיג הקלטות השיעורים ממערכת קול הלשון בטל' 02-5816622.

ניתן לקבל את הקונטרס מידי שבוע בדואר אלקטרוני ע"י משלוח בקשה לכתובתנו:

tc7@neto.bezeqint.net

ויהי רצון שבבית התורה הקדושה נזכה להתדבק בו ית' בראוי
ולעשות רצונו בלבב שלם למען לא נכוש ולא נכלם לעולם ועד
ונזכה בולנו יחד לביאת משיח צדקינו בב"א.

מכון "יום החכמה"

ת.ד. 5245 ירושלים

טל': 057-3153884   טלפקס: 05889584-02

נשמתין חרתיין

חלק משיחות קודש שנאמרו בשב"ק פרשת לך לך תשע"א(*)

ליל שבת

ענין חמר חורין עתיק

א] לפני קידוש בדק מו"ר את בקבוק המיין ענבים שעליו יקדש, ואמר שלפי המצוין עליו שהוא טבעי לגמרי ללא תוספות נראה שהוא מהודר לקידוש אף לשיטת הגריש"א (שפוסל מיין ענבים שהוסיפו לו חומרים הגורמים שלא יהפך עוד ליין והבאנוהו בשבוע הקודם), והוסיף שצבעו של המיין ענבים שהובא עתה לפנינו נוטה ללבן, ואמנם אי' בשו"ע (סי' רע"ב ס"ד ובמ"ב סק"י) שיש חידור לקדש על יין אדום, אך באופן שהיין הנוטה ללבן משובח יותר מהיין האדום מובאת שם דעה שמותר לכתחלה לקדש על הלבן ושכן מנהג העולם, וה"נ במיין ענבים זה שהוא מיין משובח יותר מהמיין הרגיל האדום [והיינו שמפרש מו"ר שמה שכתב שם במ"ב סק"י שהמנהג לקדש לכתחלה על היין הנוטה ללבן כשהיין האדום אינו משובח וטוב, אין הכוונה בדווקא שהאדום אינו משובח כלל, אלא אם האדום משובח אבל הלבן יותר משובח ממנו נמי דינא הכי, וכן אי' במקור הדין בטור סי' תע"ב, וכן הוא בשו"ע הרב סי' תע"ב סכ"ו] ואמנם כל זה דוקא כשאינו לבן יותר מדאי כמש"כ במ"ב סק"י בשם

הא"ר שעליו אין לקדש אלא בשעת הדחק כשאין לו כלל יין אדום או שהיין האדום אינו טוב (ולא רק שאינו משובח) וכמש"כ בשע"צ סק"כ (וצ"ע תיבת "וכנ"ל" שכתב שם, וכנראה משום תיבה זו נטה בספר שונה הלכות מפשטות המ"ב והשוה הדין בין יין הנוטה ללבן ליין לבן יותר מדאי, וצ"ע), ונציין עוד שבשו"ע הרב סי' תע"ב סכ"ו הנ"ל לא הביא כלל דמצוה לכתחילה לקדש על אדום (כשאין הלבן משובח ממנו אלא סתם שבקידוש דשבת ושאר יו"ט נוהגין שא"צ לחזור על יין אדום מפני אדמומיותו, ומשמע שאף בשוה הלבן לאדום יכול לקדש על הלבן).

ב] ואמר מו"ר שיין לבן משובח מרמז על הסוד של "חמר חורין עתיק", שיין לבן קשור לבחי' עתיק יומין (כתר העליון), והיינו שיין אדום מרמז על ספי' הבינה שמינה דינן מתערין וזה בחי' האדמומית, ויין לבן מרמז על השורש העליון של הכתר שהוא בבחי' לבנונית שכולה רחמים גדולים.

ג] וביאר מו"ר שכל יין מרמז על סודות התורה בבחי' יין בגימ' סוד, אך סתם יין מרמז על בחי' הרזין שבבחי' כל הסודות שגילה רבינו האריז"ל וכו', ו"חמר חורין עתיק" מרמז על רזין דרזין שהם בבחי'

(*) מו"ר ביקש לכתוב שהפסקים בהלכה המובאים פה אין לסמוך עליהם למעשה (והסביר שיש חילוק בין תשובה בשעת מעשה לפסק קבוע ואכמ"ל).

התורה דעתיקא סתימאה דלעת"ל, שהתנוצצותה החלה בהתגלות תורת החסידות, ועתה בחודש חשון אנו מכינים עצמנו לחנוכה שקשור ג"כ לתורה דלעת"ל, וכידוע שחנוכה הוא מלשון חינוך לעת"ל [וכמו שכתב הבנ"י (מאמרי חודש כסלו טבת מאמר ב') שהוא מעיד בשם ג' צדיקים בעלי רוח"ק, הרוקח והמהר"ל ומוהר"פ מקאריץ זי"ע, שהאור דחנוכה הוא התנוצצות מהאור דלעת"ל, וע"כ גם ביטול הגזירה על מניעת הפצת אור תורת החסידות היה בחודש כסליו, כשיצא בעל התניא זי"ע ממאסרו שנגרם מהקטרוג על הפצת אור החסידות, וכן אי' בספרי חסידות חב"ד שחודש כסליו, החודש השלישי בחודשי החורף, הוא בבחי' התנוצצות המתן תורה של פנימיות התורה"ק, כמו שחודש סיון, החודש השלישי של חודשי הקיץ, הוא החודש של מ"ת דנגלות התורה"ק, וחודש חשון הוא חודש ההכנה לחודש כסליו, כמו חודש אייר שבו אנו סופרים ספיה"ע מ"ט יום להכנה למ"ת שבשבועות], וע"כ בחודש חשון דבר בעיתו מה טוב לשנות יין לבן שבבחי' התנוצצות תורה דעתיקא וכנ"ל.

ביאור פנימי בחידוש שנתגלה בדור האחרון שיוצאים ידי חובת מצות שמחת יו"ט במיץ ענבים

ד] והוסף מו"ר לבאר בכעין זה ביאור פנימי במח' הפוסקים האם אפשר לקיים במיץ ענבים מצות שמחת יו"ט (שהאריך בה בשבוע קודם), דנראה שברוב הדורות נהגו לקיים מצות שמחת יו"ט ביין ממש (מפני שלא היה מצוי אצלם כ"כ מיץ ענבים משום שאינו משתמר, ומפני שהיו רגילים בשתיית יין והיתה משמחתם), והיינו מפני שהימים טובים קשורים לספי' הבינה כידוע (וכדאי

מהאריו"ל בשעה"כ דרושי יו"ט דף ע"ז ע"א ש"יזם טוב" בגימ' השם ס"ג שהוא השם של ספי' הבינה), וע"כ אף שלגבי קידוש בשב"ק שהיא בבחי' ספי' החכמה הנקראת קודש אי' להדיא בגמ' שמיץ ענבים כשר לקידוש, מ"מ לגבי שמחת יו"ט (שענין היו"ט בכלל, וענין מצות השמחה שביו"ט בפרט, הם בבחי' ספי' הבינה כנ"ל) נהגו ברוב הדורות לקיים המצוה בשתיית יין ישן דוקא, שייך ישן שיש בו כח משכר הוא בבחי' אש הבינה העולה למעלה, שע"י שתיית היין עולה ומתגברת רתיחת האש אצל האדם, בבחי' האדמימות שמתאדם שותה היין, וממנה מתעוררת השמחה בלב האדם, כדכתיב "ויין ישמח ללב אנוש" שמקום השמחה שבלב קשורה אל ספי' הבינה, שבינה – ליבא (אך מהבינה מתעוררים גם הדינים כנ"ל, שהוא ענין הסכנה של השכרות שמביאה לתוצאות שאינן טובות וכו').

ה] ואמנם בדור האחרון שהוא הדור הסמוך לגילוי אור החכמה שיתגלה לעתיד, חידש הגרשז"א שנקרא שמו "שלמה", בבחי' השלום והמנוחה המופלג דלעת"ל, שזה תלוי בהתגלות אור החכמה המביאה שלום ומנוחה, וכן כידוע היתה הנהגת הגרשז"א בכל ימי חייו בכל עניניו בדרך השלום והמנוחה ובהארת פנים מופלאה לכל אדם, ולא היתה לו שום מח' עם שום אדם כל ימי חייו, וכידוע מה שהעיד ע"ע בלויית הרבנית שאין לו על מה לבקש מחילה ממנה וכו', שכ"ז תוצאת אור וספי' החכמה שהאירה אצלו, כמרומו בשמו שהיה קרוי על שם החכם מכל אדם, וע"כ זכה הוא לגלות בחי' החכמה של היין, היינו שגילה שמלבד הכח הרגיל והידוע של היין שהוא בבחי' כח הבינה שבו, הרי יש ביין גם חשיבות מיוחדת בבחי' הערכות והעונג שבו, שבחי' עונג קשורה לספי' החכמה, וע"כ חידש שמיץ

באמצע הסעודה (ואין כוונת הרמב"ם על הקידוש שקודם הסעודה שזה כתב בנפרד בפכ"ט הכ"א, ובסעודה ג' אין חיוב קידוש קודם הסעודה, ורק בתוך הסעודה, דלא כהבנת המור סי' רצ"א ברמב"ם שיש לקדש גם בסעודה שלישית).

ז] אלא שאמר מו"ר שלמעשה קשה עבורו בשבת ויו"ט לשתות יין בתוך הסעודה, וע"כ הוא נוהג לשתות אחרי שתיית כוס הקידוש בשבת ויו"ט כוס נוספת לקיים בזה מצות עונג שבת ושמחת יו"ט (ויוצא בזה ג"כ קידוש במקום סעודה כשיש הפסק גדול עד נמילת ידים כשיש הרבה אורחים וכדו'), שמסתבר לומר שבכח"ג יוצאים ידי הדין לקבוע סעודה על היין, שנראה דאין כוונת המ"ב שמעכב שתהא תוספת היין בתוך הסעודה, אלא עיקר כוונתו שתהא תוספת יין בסעודה ולא יסתפק ביין הקידוש, ובפרט דאשכחן דעות שאפשר לקיים הדין ד"אין קידוש אלא במקום סעודה" בתוספת עוד שתיית רביעית יין אחרי שתיית יין הקידוש, וחזינן ששתיית יין אחרי הקידוש נקראת סעודה, וכ"ש שנחשבת כיון שבא בשעת הסעודה לגבי שאפשר לצאת בה ידי הדין הנ"ל דיש לקבוע כל סעודה על היין [ונעיר עוד בזה שאף שמוכח מדברי המ"ב שיש לשתות יין בשעת הסעודה מ"מ המ"ב עצמו מעיד (סי' קע"ד סק"ח) דבמדינתנו אין אנו רגילים לשתות יין בתוך הסעודה אפילו בשבת וע"כ אין פוטר יין הקידוש את היין שבתוך הסעודה אא"כ היה דעתו לזה מתחילה, ואולי היה המנהג כן מחמת יוקר היין במדינתם].

ענבים נחשב כיון גם לגבי מצות שמחת יו"ט, ואף שאין בו אלא כח העריבות והעונג שבו ללא כח המשכר, שאף החשיבות דהעריבות שבחי' החכמה לבד מחשיבה את היין לקבוע בו מצות השמחה, משום שבחי' החכמה שביין (העריבות והעונג שבו) כוללת בה בהעלם גם את כח הבינה (הכח לשמה את האדם) שבכלל מאתים מנה (וכמו ששלמה המלך ע"ה שבבחי' החכמה כלל אצלו גם את מעלת הבינה של דוד אביו, וכן הגרשז"א שהאיר אצלו אור החכמה כנ"ל היה לו בשלימות גם את כח הבינה שממנה כח פסקי ההלכות).

חידוש בדין תוספת שתיית יין בסעודת שבת ויו"ט

ז] והוסיף מו"ר עוד בדרך אגב לפרש את מנהגו בקודש לשתות עוד רביעית מהמיין ענבים אחרי שתיית הרביעית יין ששותה לשם קידוש, שהוא עפ"י דברי המ"ב (סי' תקכ"ט סק"א) שמפרש מש"כ המחבר שיש לקבוע כל סעודה ביו"ט על היין, דהיינו לשתות באמצע הסעודה עוד יין מלבד מה שקידש על היין מתחלה, וכתב שם שזהו "כמו לענין שבת וכנ"ל בסוף סי' ר"נ", והיינו שפירש המ"ב מש"כ המחבר סי' ר"נ ס"ב "ירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו" שהכוונה שיש לשתות יין בתוך הסעודות דשב"ק, והיינו שפסק המחבר כפסק הרמב"ם (הל' שבת פ"ל ה"ט) שיש לקבוע כל סעודות שב"ק על היין, וכמו שפירשו בזה האחרונים (הבי' והכ"ח בסי' רצ"א ומהר"ם אלשקאר סי' ק"ו) דהיינו שיש לשתות יין

בשעת הסעודה

בקרוב, ובירכם מו"ר בפסוק "לך לך מארצך אל הארץ אשר אראך" [וכדאי' בחז"ל

ח] נכנסו שני בחורים אחים וביקשו ממו"ר ברכה למצוא זיווגם האמיתי

(סנהדרין ק"א ע"א) שהקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם, וחזינן שיש כח מיוחד להמשיך ברכה ע"י פסוק הנאמר בעתו, והסביר להם ש"אל הארץ" מרמז על ספי' המלכות הנקראת עפ"י קבלה "ארץ" (שספי' המלכות כונסת לתוכה את כל הספי' כמו הארץ) שהיא בבחי' הנוק, ובכפילת תיבת "לך" (המרמזת על ספי' היסוד הנקראת "כל") מרומזת ברכה עבור שניהם שיזכו למצוא את הזיווג האמיתי שלהם בקרוב ויתברכו בברכות שנתברך אאע"ה בפרשה וכו'.

ביאור מדוע אין אנו מברכים 'ישימך אלקים כאברהם אבינו'

ט] ונתעורר מזה אחד התלמידים לשאול מדוע אין אנו רגילים לברך תהא כאאע"ה, כמו שאמר השי"ת לאברהם "ונברכו בך", וכמש"כ רש"י שעפ"י פשוטו פירוש הפסוק שאדם אומר לבנו תהא כאברהם, אלא אנו מברכים בברכת "ישימך אלקים כאפרים וכמנשה". ורצה השואל לתרץ שאולי משום שאצל אאע"ה כתיב "ונברכו בך כל משפחות האדמה" דקאי על הגוים, ואילו אצל אפרים ומנשה כתיב "בך יברך ישראל" וגו'. אך מו"ר לא הסתפק בתירוץ זה, דהא זה גופא בעי הסבר, וכי רק הגוים ראויים להתברך בברכה הגדולה שיהיו כאאע"ה, והזכיר מו"ר מה שתירץ ע"ז כבר בארוכה והודפס בקונ' נשמתין חדתין תש"ע פר' חוקת (ונעתיק המובא שם מפני תוספת החידושים שאמר עתה בזה, וכדברי חז"ל כל פרשה שנשנית לא נשנית אלא בשביל דבר חדש שנתחדש בה).

י] דהנה גם בשבת הנ"ל הקשה אחד מן התלמידים מדוע בברכת הבנות זוכות הן להתברך ב"ישימך אלקים כשרה רבקה רחל ולאה" להיות כהאמהות הק',

ובנים אינם זוכים להתברך ישימך אלקים כאברהם יצחק ויעקב ונפרט שהלא בהדיא אי' בחז"ל (תנכ"א רבה פר' כ"ג) שחייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי 'אבותי', והרי האבות הק' גבוהים יותר מאפרים ומנשה ואמאי לא נברך שיזכו להגיע לשלימות דהאבות הק', והשיב מו"ר דבודאי שאין הפסד וחסרון בזה שאנו מקיימים ומצייתים לדברי יעקב אבינו שאמר "בך יברך ישראל ישימך אלקים כאפרים וכמנשה", שאף שעפ"י החיגיון והשכל הפשוט אמנם ברכה להיות כאבות הק' היא יותר גבוהה, אך בודאי כשאנו מצייתים בפשיטות ובתמימות לדברי יעקב אבינו אין מפסידים כלום בזה.

יא] ועתה הוסיף מו"ר לבאר עוד שבוזה גופא שאנו מאמינים בפשטות ומצייתים להוראת יעקב אע"ה, אנו זוכים להיות כאברהם אאע"ה שעיקר מעלתו היה במדת "והאמין בה" ויחשבה לו צדקה", לפי שענין האמונה בה' כוללת בתוכה האמונה בצדיקים, כדאי' בחז"ל (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח מסכתא דויהי פ"ו) עה"פ "ויאמינו בה" ובמשה עבדו" "ללמדך שכל המאמין ברועה נאמן כאילו מאמין במאמר מי שאמר והיה העולם", וע"כ כשאנו מאמינים ביעקב אע"ה אף בדבר שנראה שאנו מפסידים בו ברכת אאע"ה, הרי בזה גופא אנו מתדמים לאאע"ה וממילא מתקיימת בנו הברכה להיות כאאע"ה שאמונת צדיקים כוללת ומעל כל המעלות.

יב] ומיפר מו"ר מעשה בענין זה מקדוש ישראל מרוזין זי"ע (שהשבוע היה יומא דהילולא רבא ידידיה) שהעיד ע"ע שהטעם שהוא גבוה ונעלה יותר מכל צדיק דורו אינו מחמת שעסק בעבודה"י יותר מהם, אלא מחמת שיש לו אמונת צדיקים גדולה יותר מכל שאר הצדיקים, ושאל אחד

ציווי ושליחות דיעקב אבינו והרי הם בבחי' כמוהו (ובבחי' שלוהו של אדם כמותו), והרי ידוע דברי החרדים (פ"ד אות י"ח ומובא דבריו גם כמ"ב ריש הל' נשיאת כפים) לגבי מצות ברכת כהנים שכמו שיש מצוה לכהנים לברך הרי יש לישראל מצוה להתברך, וה"נ י"ל בענינינו שכמו שהאב המברך מקיים דברי יעקב אבינו ונהיה עי"ז כמותו כך גם חכמים המתברכים (שהם ג"כ חלק מהמצוה) מאיר גם עליהם האור דיעקב אע"ה, והרי יעקב הוא בחר שבאבות וא"כ בהעלמה מקבלים בשעת הברכה הכח להתעלות להיות האבות חק'.

יד] אלא שעתה הוסיף תלמיד להקשות ע"ז שלכאז' מדוע א"א לברך ב' הברכות, שהרי לכאז' יעקב אע"ה לא צוה להפסיק לברך חכמים בברכה הקודמת של ישימך כאברהם. וביאר מו"ר שציווי יעקב אע"ה לברך כאפרים וכמנשה הוי בבחי' הוראה שלא לברך בברכה הקודמת כי אי"ז מתאים כלל לברך ב' הברכות ביחד, שא"א לברך להיות כאפרים וכמנשה אחר שברכו מקודם להיות כאברהם שנראה כאילו גורע ומבטל הברכה הקודמת שנראית גדולה ממנה, וכן א"א להקדים ברכת אפרים ומנשה לברכת אברהם, אלא בע"כ כונת יעקב אע"ה שיחליפו הברכה דאברהם בברכת אפרים ומנשה, אלא שיעקב אע"ה פעל מקודם שיתברכו אפרים ומנשה עצמם בברכת האבות, וכמו שבירך אותם מקודם "המלאך הגואל וגו' יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק וידגו לרוב בקרב הארץ" וא"כ חלה על אפרים ומנשה הברכה להיות כמו כל האבות, ואח"כ שכשמצוה את ישראל לברך את בניהם להיות כאפרים ומנשה כלול בזה הברכה להיות כמו האבות.

מהתלמידים במה התבטאה האמונת צדיקים של הרה"ק מרוזין זי"ע (שהרי כידוע נסתלק אביו חק' בהיותו קטן ולא היה לו רבי חי מהעוה"ז לקיים אצלו אמונת חכמים של תלמיד לרבו), וענה מו"ר שהרה"ק מרוזין היה הראשון שהיה אצלו עסק ועבודה גדולה בסיפורי צדיקים, וכידוע ששאלוהו פעם איך מאחר עבור זה לפעמים אף את זמן התפלה, וענה בקדשו (וכמוכ"ז שאי"ז שייך לסתם בנ"א שאינם בדרגה זו) "מקבילות הלולאות אשה אל אחתה" (שמות כ"ג, ה'), ש"הללו את ה'" מקביל ושוה ל"הללו עבדי ה'" שלהלל ולשבח את הצדיקים עבדי ה' שוה במעלתו לתפלה שבה אנו משבחים את ה', וכן השאיר דרך זו בצוה לדורות כידוע הווארט שהורה לפרסם ולהתחזק בו עד ביאת המשיח, עה"פ "האספו ואגידה לכם את אשר יקרה אתכם באחרית הימים" שבהאספות באגודה לספר סיפורי צדיקים יחזיקו מעמד כנגד כל הקרירות שתהא בעקבתא דמשיחא באחרית הימים.

יג] ובהמשך דבריו בשעתו (בנשמתין חדתין הנ"ל) ביאר מו"ר ש"ל שבהעלמה טמון בברכת "ישימך אלקים כאפרים וכמנשה" כל ברכת האבות חק', שהרי כדברי חז"ל הברכות היו נתונות לאברהם אבינו (בראשית רבה ל"ט, י"א) ומסרם ליצחק אבינו (שם ס"א, ו') ועיין אוה"ח בראשית מ"ח, ט"ו), ויצחק מסרם ליעקב אבינו, והנה הענין של כח הברכה שיש לצדיק הוא ע"י השכינה ששורה אצלו שהיא תכלית כל השלימות דהצדיק, והנה כשקבע יעקב אבינו ואמר שנוסח הברכה לדורות יהא בברכת ישימך אלקים כאפרים וכמנשה הרי קבע בזה שבחי' הכח הברכה שיש בידו יהא נתון לישראל כשיברכו את בניהם בברכה זו, והוסיף שכל ישראל כשמברכים כן מקיימים

טו] ומובא שם דיתכן דהמעם שהעלים זאת יעקב אע"ה שלא יברכו את הבנים בברכת האבות להדיא הוא ע"ד מה שפירש מו"ר (כמובא בקונ') נשמתין חדתינ פר' נשא) בענין תפלת חנה שפעלה על בנה שמואל הנביא ע"ה שיהא צדיק גדול כ"כ דייקא מחמת שהסתירה את בקשתה מהמקטרגים בזה שאמרה שיהא בינוני לא חכם ולא טיפש וכו', וה"נ בענינינו שאנו מסתירים הברכה מהמקטרגים שלא יראו כ"כ גודל הברכה (וכע"ז פירש התולדות יעקב יוסף ההסתרה שהסתירו התנאים ברכתם כשברכו לר"א בר"ש כדאי' במו"ק ט' ע"ב).

טז] עוד אמר מו"ר בשעתו (ונדפס בקונ') נשמתין חדתינ הנ"ל) שהמקור לברך הבנים בליל שב"ק בברכה דישימך אלקים כאפרים ומנשה הוא מספה"ק מעבר יבק (שפתי רננות פמ"ג), וסיפר מו"ר בעצמו הסיפור הידוע אצלינו שנכנס לפני תקופה קצרה פעם אחת לשיעור מו"ר בקבלה העסקן המפורסם הרה"ח רי"ר ז"ל (וזה היה הפעם הראשון והאחרון שהגיע להשיעור, והיה זה כמה ימים לפני הסתלקותו הפתאומית), ושאל למו"ר היכן המקור לברך הילדים בליל שבת, וענהו מו"ר מהמעבר יבק הנ"ל, ואמר לו מו"ר שהיה מנהג חסידים ואנשי מעשה בדורות הקודמים ללמוד ספה"ק מעבר יבק אף בהיותם בריאים לקיים בזה את דברי המשנה "ושב יום אחד לפני מיתתך" (שספה"ק הנ"ל עוסק בעניני ההכנה למעבר לעולם שכולו טוב) וכדאי שגם הוא ינהג כן, ואחרי כמה ימים נסתלק הרה"ח הנ"ל בפתאומיות לבית עולמו כזכור לבל (ע"כ העתקה מפר' הנ"ל).

יז] ונוסיף עכשיו מה שביאר מו"ר את הענין (כששאלוהו ע"ז בזמנו לאחר שהודפסו הדברים), ואמר שאם היה

מציית העסקן הנ"ל באמונת חכמים פשוטה למה שהורוהו והיה לומד ספר הנ"ל אפשר שהיה מבטל הגזירה ששרתה עליו, שלימוד ספר הנ"ל מבטל גזירת מיתתו מהאדם בבחי' מה שאמרו חז"ל (מנחות ק"י ע"א) "כל העוסק בתורת הטאת כאילו הקריב הטאת וכו'" הנ"ל כל העוסק בתורת פטירה מהעולם וכו', ואמר במליצה שמלאך המות בורח מהאדם כשרואה שהוא מתכוון בדחילו ורחימו לפטירתו (ומשמע מדברי מו"ר שאלו שעוסקים בספה"ק הנ"ל לפני פטירתם כמנהג הרבה צדיקים הרי אין מיתתם ע"י מלאך המות אלא במיתת נשיקה ע"י השכינה הק').

ישוב הסתירה בין דברי הרמב"ם בפיה"מ לדבריו בספר חיד בענין המצוות שקורם מ"ת

יה] והנה עפ"י כל הנ"ל סיים מו"ר לבאר שאף דבקרא כתיב "ונברכו בך כל משפחות האדמה", מ"מ אין בנ"י יוצאים ח"ו מכלל הברכה, אלא שאצלם נכפלה הברכה ונתייחדה אליהם יותר. והוסיף מו"ר שכעין ענין זה מצינו בסוף הפרשה בענין מצות מילה, שניתנה בפרשתנו לאברהם אע"ה ולזרעו ואח"כ חזר השי"ת ונתנה בפר' תזריע לבנ"י, אך אי"ז לגרוע ח"ו מבנ"י שלא יהא במילה שלהם את הכח של אאע"ה, שהרי גם אנו מזכירים בברכת המילה שלנו "וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו", אלא שהשי"ת הוסיף מעלה על מעלה לבנ"י, להוסיף על קדושת המילה של אאע"ה גם את קדושת מצות מילה שע"י משרע"ה במו"ת, וכמו שהאריך הגר"י ענגיל בספרו בית האוצר ח"א מערכת א-ב אות ז' שכל המצוות שציוה משרע"ה במו"ת שנות המדבר נחשבות שניתנו במתן תורה בהר סיני (עיי"ש הוכחותיו לזה).

ואמנם עיין בחידושי מהר"ץ חיות (סוטה י"ב ע"א) שפירש שמקור הרמב"ם מגמ' שם שמוכח ממנה שנצטוו במצרים על מצות הקידושין ועל מצות הגרושין, וכ"כ בצפנת פענח ריש פר' שמות עה"פ "ויקה את בת לוי", וציינו שם המו"ל שכן הוא להדיא בתורה שלמה שמות פ"ב, ז', מ"מדרש החפ"ץ כת"י שכתב בהדיא שנצטוו במצרים במצות נישואין וגירושין, ועיין בקובץ ביאורים על הרמב"ם שהאריך בענין זה והביא ממדרש שה"ש פ"ד שנצטוו ישראל במצרים שלא לדחוק את הקץ היינו שלא לצאת ממצרים בכח, ורוצה לפרש שאולי על מצוה זו כיון הרמב"ם (אך זה דוחק, דמשמעות הרמב"ם דנצטוו עמרם בחלק מהמצוות שמהתרי"ג מצוות כמו שאר האבות), וכן מביא שם עוד מתדא"ר פנ"ג "שכשהיו ישראל במצרים נתקבצו כולם וישבו יחד וכו' ומהו המצוה האחת שהיתה בידם שנתקבצו כולם באגודה אחת וכתרו ברית שיעשו גמילות חסדים זה עם זה וכו', ומפרש שם דיתכן דעמרם נצטוו במצוה זו (אמנם י"ל דמצוה זו נצטוו ע"י יעקב אע"ה כשאמר להם האספו וכו', שנרמז בזה להתאסף באגודה אחת), וכן מביא שם עוד ממכילתא פר' בא בשם ר"א הקפר שהיה לבני" במצרים כמה מצוות שאין כל העולם כדאי להם והם שלא נחשדו על לה"ר ולא שינו שמם ולא את לשונם, ע"כ, ומפרש שם שיתכן שעמרם נצטוו במצוות אלו, ומסיים שם הרמב"ם "עד שבא משרע"ה ונשלמה תורה על ידו".

כא] והנה מלשון ספר חיד נשלמה התורה על ידו" דייק בבית האוצר דמשמע דמשרע"ה רק הוסיף והשלים החסר, וז"ל "ומוכח מלשון הרמב"ם דמצוות דבני נח וכן דמילה וגיד הנשה הם עדיין אצלינו מכח החיוב שמקודם מ"ת והתורה

יט] והזכיר מו"ר עוד מה ששמע מהגרא"ו שליט"א (ומודפס גם בספרו מנחת אשר פר' וישלח) שמשמע מדברי הגר"י ענגיל שם שלכא"ו ישנה סתירה בענין זה בין דברי הרמב"ם בפ"י המישניות לדבריו שבספר היד החזקה, שהנה בפ"י המישניות (חולין ז', ו') כתב הרמב"ם שאין המצוות שאנו מקיימים מחמת ציווי השי"ת לאאע"ה וכו' אלא דוקא מחמת ציווי השי"ת למשרע"ה, וזל"ק דהרמב"ם שם "ושים לבך לכלל הגדול הזה המובא במשנה זו והוא אמרם מסיני נאסר, והוא, שאתה צריך לדעת שכל מה שאנו נוהרים ממנו או עושים אותו היום אין אנו עושים זאת אלא מפני צווי ה' על ידי משה, לא מפני שה' צוה בכך לנביאים שקדמוהו, דוגמא לכך, אין אנו אוכלים אבר מן החי לא מפני שה' אסר על בני נח אבר מן החי, אלא מפני שמושה אסר עלינו אבר מן החי כמה שנצטווה בסיני שישאר אבר מן החי אסור. וכן אין אנו מלים בגלל שאברהם מל את עצמו ואנשי ביתו, אלא מפני שה' צונו על ידי משה להמול כמו שמל אברהם עליו השלום, וכן גיד הנשה אין אנו נמשכים בו אחרי אסור יעקב אבינו אלא צווי משה רבינו, הלא תראה אמרם שש מאות ושלוש עשרה מצוות נאמרו לו למשה בסיני, וכל אלה מכלל המצוות עכל"ק.

כ] ואילו בספר היד החזקה (הלכות מלכים פ"ט ה"א) כתב הרמב"ם שאדה"ר נצטווה על שש מצוות ונה נצטווה אף על אבר מן החי, וכשבא אאע"ה נצטווה על המילה ואח"כ יצחק נצטווה להפריש מעשר (עיין בהשגת הראב"ד שם) וכן יעקב קיבל מצוות גיד הנשה וכן עמרם במצרים נצטווה בעוד מצוות אגב העיר מו"ר שבכס"מ וברדב"ז שם כתבו שלא מצאו מקור הרמב"ם בעניין המצוות דעמרם,

התורה, אין הכוונה רק שהשלים את המצוות הנותרות, אלא שמשמע"ה חזר והשלים וחזק גם את הכח של המצוות שניתנו לאבות, אלא שבכ"ז קורא לזה הרמב"ם בלשון שמשמע קצת ממנה שנשארו לנו גם המצוות שנצטוו האבות, להורות לנו שגם אחרי מ"ת עדיין יש לנו קשר והתייחסות גם אל קדושת האבות שנצטוו במצוות אלו, אלא שבכ"ז אנו מקיימים אותם רק מפני שכך ציוה השי"ת למשרע"ה, והיינו שהשי"ת ציוה למשרע"ה שיצוה את בני"י שישמרו את המצוות שהוא ציוה מקודם את האבות, וא"כ במצוות שנצטוו האבות אנו מתקשרים בקיומם גם אל האבות הק', שהרי כך ציוה השי"ת למשרע"ה שנשמור את המצוות שנתן מקודם לאבות, וסיים מו"ר כנ"ל שמהכרח "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו" שאנו מברכים בשעת המילה, מוכח ג"כ כמשמעות הרמב"ם בספר היד שהמצוה מתייחסת לאאע"ה גם אחרי מ"ת, אלא שאנו נצטוונו ע"י משרע"ה לקיים את הברית שנצטווה בו אאע"ה, כנ"ל.

מעלת אאע"ה שהתקשר באהבת השכינה הק'

כד] דיבר מו"ר ממעלת אאע"ה שנאמר עליו (תהילים מ"ה, ח') "אהבת צדק", שמשמע מהזוה"ק ריש פרשתנו (וכן אי' בבראשית רבה פל"ט ופמ"ט) שפסוק זה נאמר על אאע"ה, שהוא היה הראשון שהתקשר באהבת השכינה הק' הנקראת צדק, וכן דרשו חז"ל (כ"ד פ"ב ובתנחומא פר' נח ס"א) את הפסוק "מי העיר ממזרח צדק" (ישעיהו מ"א, ב') על אאע"ה, וביאר שזו היתה עבודת אאע"ה כל ימי חייו לפרסם את האמונה בהשי"ת לכל יושבי תבל, שענין גילוי האמונה בעולם הוא בחי' הדבקות בשכינה [שבחי' השכינה היא בחי' האור האלוקי

היתה רק השלמת שאר המצוות שלא ניתנו עדיין" עכ"ל, ונראה מדברי הגר"י ענגיל שהבין מדברי הרמב"ם בספר היד דאנו משתמשים עדיין עם הציווי שנצטוו אלו שקדמו למשרע"ה, ולפי"ז לכאור' יש סתירה בין דברי הרמב"ם בספר היד לדבריו שבפי' המשניות הנ"ל.

כב] ואמר מו"ר שאין נראה שיסתור הרמב"ם ספר היד לדבריו שבפיה"מ הנ"ל, ואף שמצינו מקומות שהרמב"ם חזר בו בספר היד מדבריו שבפיה"מ, מ"מ אין נראה לומר כן בעניינינו מחמת כמה טעמים, (א) דהלא כתב בפי' המשניות לענין זה שהוא "כלל גדול", ודייק מזה הגרא"ו שליט"א שהוא בבחי' חלק מעיקרי האמונה (וכנראה שהוא פרט מהעיקר שכל התורה המצויה בידינו וכו' שנכלל בזה שכל התורה אנו מקיימים רק מחמת ציווי ה' למשרע"ה), (ב) שהרי ידוע מש"כ הרמב"ם בארוכה (הלכות יסוה"ת פ"ח ה"א) שהאמונה שאין בה דופי היא דוקא האמונה במה שראינו בעינינו נתינת התורה למשרע"ה במעמד הר סיני וכו', וא"כ נראה מזה ג"כ שכל קיום התורה צריך להיות מחמת ציווי השי"ת למשרע"ה דוקא, (ג) ובפרט שהלא אפילו על בני נח פסק הרמב"ם בספר היד (הלכות מלכים פ"ח ה"א) שאין מספיק שישמרו את השבע מצוות בסתם מחמת חכרע הדעת אלא עליהם לקיים המצוות דוקא מחמת ציווי השי"ת בתורה ע"י משרע"ה, ומשמע מדברי הרמב"ם שאף לא מספיק שיקיימו מחמת הציווי של אדה"ר ונח לזרעם על הו' מצוות, וא"כ בבנ"י בודאי שעליהם לשמור המצוות רק מחמת הציווי שנצטוו עליהם מפי משרע"ה דייקא.

כג] אלא ביאר מו"ר דמש"כ הרמב"ם בספר היד שמשמע"ה השלים

המסתתר ושוכן בתוך הבריאה להחיות העולם, ואאע"ה חיפש את ההארה האלקית הזאת המסתתרת בבריאה עד שמצא אותה וגילה אותה והתחיל להקים אותה מנפילתה והסתרתה והתקשר בה עי"ז, עד שנהיה מרכבה לשכינה ע"י אהבתו אליה בבחי' אהבת צדק הנ"ל].

כה] והמכיר מו"ר שאף מה שאאע"ה הרבה להיטיב ולעשות חסד עם כל הבריאה לא היה זה דבר אחר בנוסף על עבודתו העיקרית של גילוי השכינה שעסק בה, אלא שכל מעשי החסד של אאע"ה היו בכדי להמתיק דיני השכינה. ופירש מו"ר דהיינו שהצדיקים הדבקים בשכינה זוכים עי"ז לראיה העליונה (כמרומו בשם אברהם - ראה רמח), שרואים עי"ז שיש להמתיק דיני הצדק, ורואים שהשכינה לא מפויסת שחסר לה מהשפעת האור האלקי של ספי' היסוד, והצדיק יסוד עולם ע"י שעושה חסד בעולם מתכוין להמשיך הארת ה' החסדים מספי' היסוד (הנקראת צדיק) אל השכינה (שנקראת צדק) ובזה ממתיק דיניה ומעלה אותה מ'צדק' ל'צדקה', ובפרט שנותנים ועושים צדקה עם העניים משפיעים בזה לשכינה הק' וממתיקים בזה דיניה, שהעני הוא בבחי' מרכבה לשכינה הנקראת עניה ודלה, וכשהעני מתרעם ומתלונן מעורר בזה דינים קשים ח"ו, שמתעורר בזה צער השכינה הק' ביתר שאת וכדאי' המעשה מהאריז"ל ששלח תלמידיו לפיים במהרה איזה עני שבכה על קושי מזלו שע"י עורר קטרוג ודין קשה על כל העולם, וכשמשפיעים אל העני הר"ז פיוס אל השכינה הק' השורה אצלו, ובזה מוכן שכל עבודת החסד והצדקה של אע"ה היו בבחי' אחת עם נקודת עבודתו להעלות השכינה ולתקנה בפרסום האמונה בעולם ובהמתקת דיניה.

כו] וביקש מו"ר שיביאו לפניו כרך הזוה"ק של פרשתנו, ושיביאו זאת מהמהדורה ע"פ בעל הסולם זי"ע, ואמר שמדגיש זאת עתה לכבוד בעל הסולם שזכה עתה מו"ר לקבל איזה קשר משפחתי עמו, וגם משום שאחד מנכדי בעל הסולם מייסב עתה על שולחנו, והקריא מו"ר קצת מלשון הזוה"ק ריש הפרשה, ואמר בזה בשם בעל התניא זי"ע שהיה מנהגו להקריא קטע מהזוה"ק בסעודת ליל שב"ק והיה מבארו בביאורים עמוקים (וכך היה מנהג מו"ר בשנים קודמות), אך עתה רק יקרא תיבות הזוה"ק ללא פירושים (וכידוע מצדיקים זי"ע שלפעמים יש צורך ומעלה בקריאת זוה"ק ללא פירושים) וכן עשה.

כז] אולם שכשהקריא מהזוה"ק את הענין הנ"ל של אהבת צדק והפיכת צדק לצדקה ע"י מצות הצדקה הוסיף והזכיר את דברי התפארת שלמה זי"ע שמקשה על דברי רז"ל שישראל נגאלים בזכות הצדקה כדכתיב "ושביה בצדקה" (ישעיה א', כ"ז), והלא ודאי שכל מצוה מקרבת ומביאה את הגאולה ולא רק צדקה, ומתריץ שכל מצוה היא בחי' עשיית צדקה עם השכינה, אלא שכל מצוה נחשבת לצדקה רק באופן שעושה המצוה לשמה, לשם הקמת שכינתא מעפרא, ואז נחשב שעושה צדקה עם השכינה, משא"כ במצות צדקה הרי ידועים דברי הבעש"ט (פרשת ראה) שצדקה אין נפגמת כ"כ בכוונת שלא לשמה, שסו"ם נעשתה ממדת המצוה שהעני יקבל הצדקה, ולכן סתמו חז"ל שישראל נגאלים בזכות הצדקה, עכ"ד התפא"ש, ומדבריו עולה שמי שזוכה ללמוד תורה או לקיים כל מצוה לשמה הרי בזה ג"כ משפיע אל השכינה הק' והופך הצדק לצדקה כמו בנתינת צדקה לעני.

אך מאידך דהע"ה שהתחילה כבר אצלו התנוצצות משיח דלעת"ל יש אצלו בחי' מיוחדת של התקשרות לשכינה בהיותה דלה ועניה ומושפלת עד שאול תחתיה, ולבחי' התקשרות זו בתכלית זכה דוקא דהע"ה שהתקשר אל השכינה בבחי' ובמקום הדלות והשפלות למטה מתוך כל צרותיו ודחקו, ובחי' זו דההתקשרות לשכינה כשהיא בתכלית למטה קשורה אל שורש התגלות השכינה כשהיא בתכלית העליה במצב כמו שיהא לעת"ל, וע"כ מתייחס ענין תכלית הדבקות בשכינה לדהע"ה שממנו דייקא יצא משיח צדקנו שיעלה את השכינה מדלותה ושפלותה אל שרשה ומקומה העליון ביותר.

[לא] וביאר מו"ר שהדבקות בשכינה בבחי' הקטנות היא בבחי' מה דאי' בחו"ל (פנהדרין ק"ז ע"א) שביקש דהע"ה לעבוד ע"ז, דהיינו שדהע"ה הכיר חסרונו שמצד עצמו הרי הוא מסוכן כ"כ שיפילו הס"מ אפי' לעבוד ע"ז, ומכא הכרתו את חסרונו דבק בתכלית בשכינה שתעזרנו, שהרי הוא אינו יכול כלל לעמוד בכח עצמו נגד היצה"ר ומוכרה להיתלות בכל רגע בשכינה כגמול עלי אמו, ולחכרה זו זכה דוקא ע"י המכשול שנכשל כשאמר "בחנני ה' ונסני" וגו', ובזה גופא שהגיע להכרה גבוהה זו ע"י החטא נהפך החטא לזכות, ואכמ"ל (ואמר שיסוד ביאור זה הוא מדברי הרה"צ ר' אשר פריינד זצ"ל שעסק הרבה בענין עמוק זה).

[לב] וזה בבחי' דברי רביז"ל שא"א לבוא להיכנס לאר"י בבחי' גדלות דגדלות אא"כ ירד מקודם לבחי' קטנות דקטנות, ולכן הבעש"ט לא זכה להיכנס לאר"י ורביז"ל זכה לזה, וה"נ דהע"ה שהתקשר לשכינה בבחי' קטנות דקטנות זכה בזה לקבל קשר עצמי נעלה אל השכינה בהיותה בגדלות דגדלות, וזה בבחי' מה דאי'

[בח] ועוד ביקש שיביאו לפניו ספר תהילים עם ביאור הצ"צ, ואמר ששם יש ביאור עמוק על הפסוק "אני בצדק אחזה פניך אשבעה בחקיך תמונתך", שבאמת בפירוש זה טמון כל האור דתורת החסידות וא"א לו עתה לבאר העומק והפנימיות של דברי הצ"צ האלו, ויקריא עתה רק קצת מהתיבות של הביאור [ואמר שאף מהתיבות בעצמן אפשר להישרף לגמרי (בבחי' ביטול כל הישות הגשמית) מרוב קדושתן], והקריא משם מדברי הצ"צ שם (עי' אור התורה נ"ד ח"ב עמ' תתקכ"ה-תתקכ"ז ד"ה אשבעה וד"ה והנה ואכמ"ל).

ביאור מאמר חז"ל שתכלית ההתקשרות בשכינה היתה אצל דהע"ה

[כט] ואחרי שהקריא את דברי הצ"צ שמבאר את דברי דהע"ה "אני בצדק אחזה פניך" בבחי' התקשרות דהע"ה אל השכינה, הוסיף להסמיק לזה את דברי המדרש המופלא שבספר הבהיר (המובא ברמ"ק בפרדס רמונים שער כ"ב פ"ד) שאי' שם שאף שכל האבות התחילו להתקשר בשכינה אלא שלבסוף אברהם פנה ממנה והתקשר על ידה לספי' החסד ויצחק לספי' הגבורה (עיי"ש) עד שבא דהע"ה ואמר "אבן מאסר הבונים" – אלו אבות העולם – "היתה לראש פינה", והיינו שהתקשר דהע"ה בשכינה הק' בתכלית, וכידוע שדהע"ה הוא המרכבה לספי' מלכות, ועיי"ש ברמ"ק מה שמאריך הרבה בביאור דברי חז"ל אלו.

[ל] ושאל א' מהתלמידים שהרי משרע"ה נקרא בעלה דמטרוניתא שזה מוכיח שהתקשר בתכלית לשכינה הק', ולא יתכן לומר שדהע"ה גדול ממנו ח"ו, ומדוע בכ"ז מצאנו שדוקא דהע"ה הוא המרכבה לספי' המלכות, והשיב מו"ר שאף שבדאי בכללות משרע"ה גדול מכל הנביאים וכו',

בחז"ל (פסחים ק"ט ע"ב) שלעתיד לבוא בסעודת הליותן כל האבות (כולל משרע"ה) ימצאו חסרונות בעצמם ולא ירצו לברך ולזמן על הכוס (שהגבהת הכוס בבחי' הגבהת השכינה כידוע) ורק דהע"ה יאמר "אני אברך לי נאה לברך", שההתקשרות של דהע"ה עם השכינה היתה דוקא מתוך וע"י החסרונות בבחי' ההתקשרות אל השכינה בקטנות דקטנות הנ"ל, וע"כ אצלו לא שייך שימנעוהו החסרונות שמוצא בעצמו מהגבהת השכינה.

שאשרי מי שיכול לפנות לאחראים על שמירת המקומות הק' בארה"ק ולפעול שתהא ההפרדה שם בתכלית ההידור בכניסה נפרדת לגמרי וכו' ואין שיעור לגודל זכותו, שהרי כידוע הדבר היחיד שנאמר עליו בתורה"ק שהשראת השכינה תלויה בו הוא הענין של "ולא יראה בך ערות דבר" וגו', וא"כ מובן שבמקום המיוחד להשראת השכינה צריך לדקדק בגדרי הקדושה וההפרדה בתכלית.

ענין יאצ"ט דרחל אמנו ע"ה

לג] הוזכרו לפני מו"ר שהשבוע יהיה היאצ"ט של רחל אמנו ע"ה, ונענה שב"ה שהתגלגלה זכות על ידו לסייע בהחזקת והגברת המוסדות הקבועים בציון הק' (מוסדות קבר רחל) המפורסמים לשם ולתהלה, שבזכותם המקום שוקק חיים ונשמע שם ברמה כל הזמן קול התורה והתפלה (ואמר שבזכותם גם לא הפקירו את המקום הק') לישמעאלים כמו שהפקירו את הציון הק' של בנה יוסף"צ). וסיפר מו"ר שזכות זו התגלגלה לו ע"י שגיסו זצ"ל בשנות מחלתו רצה לעסוק בחיזוק הציון הק' לזכות רפואתו והיה הוא השליח לסייע לזה וראש המוסדות הגה"ח הרממ"ק שליט"א סיפר שגם התפילת ותיקין שבציון הקבועה כבר שנים רבות יום יום הוקמה ע"י מו"ר].

לד] ודיבר ממעלת המסייע לכל דבר השייך לחיזוק קדושת ציון רחל אמנו ע"ה, שכידוע היא המרכבה לשכינה הק', וכדאי מהגר"א זי"ע (בביאורו לתקו"ז תיקון ו') "שבזמן שאין הצדיקים בדור ואין מוצאה השכינה מקום לנוח אז היא שורה על הצדיקים ישני עפר ובפרט בקבר רחל ששם עיקר שרייתה כידוע", והוסיף

לה] עוד הזכיר מו"ר שלעומת מה שידוע לכל כח הבכיה של רחל אמנו שהיא "מבכה על בניה", וכן רואים מפרקי תיקון רחל שהם פרקי אבילות ובכיות וכו', וידועים דברי הזוה"ק שרחל פועלת לעורר רחמים בבקשותיה ובבכיותיה יותר מכל הצדיקים שבעולם, הרי מאידך יש לדעת מה דאיתא בשער הכוונות (ענין התפילין דרוש ה') שרחל גם רחל משוררת ומזמרת אחרי חצות לילה לקונה, וכן ידוע מהאר"ז"ל שהיחוד דתפילת שהרית הוא היחוד דיעקב ורחל, והרי עיקר השירה לה' שבכל יום היא בתפלת שחרית. ואמר מו"ר שהיות שענין זה אינו ניכר עדיין בגילוי בפועל (שאין ניכר כ"כ בקבר רחל ענין השירה והזמרה), ע"כ יש ענין ומעלה מיוחדת לשורר בציון קבר רחל שירות ותשבחות לה', שמי שעושה כן מסייע לגלות בחי' גבוהה זו, וכן אמר שיש מעלה לומר שם תיקוה"כ, ולכוין בזה מה שגילה רביז"ל שענין התיקוה"כ הוא כנגד עשרה מיני נגינה שבזה ג"כ מתעוררת בחי' השירה והנגינה, ובפרט אם יאמרם באמת באופן של נגינה וכו' וכן י"ל עפ"י דברי הזוה"ק שרחל ובנה יוסף הצדיק דומים זל"ה, והרי תיקוה"כ שייך לתיקון דיוס"ה צ, וא"כ יש ענין מיוחד באמירת תיקוה"כ בציון רחל אמנו].

לז] עור אמר שמה שפרסמו עתה ברכים (בלוח דבר בעתו ובעוד מקומות) את מה שהודפס בקונ' נשמתין חדתינ פר' תצוה, שסיפר מו"ר על ביטול גזירת השואה מארה"ק על ידי תפילותיו של ר' יהודה פתייה זי"ע ורעייתו בציון רחל אמנו עד שנתגלתה להם רחל אמנו ובשרתם שבטלה הגזירה מארה"ק וכו', יש להוסיף ולומר הדברים בשם אומרם, ששמע מו"ר המעשה מהגה"צ ר' דוד בצרי שליט"א (שהוא נכד הר"י פתייה).

עצת מו"ר לנוהגים לברך ברכה על גלידה קומפוט בסוף הסעודה

לז] בסוף הסעודה הביאו למסובים קומפוט וגלידה (ומו"ר אין דרכו לטעום מהדברים האלו הבאים בסוף הסעודה, ואולי מחמת שאלת הברכה עליהן), ושאל אחד המסובין למו"ר האם צריך לברך עליהם ברכה ראשונה, ולא רצה מו"ר להכריע בשאלה זו למעשה, שכידוע נחלקו בזה גדולי ישראל, ונעתיק כאן בקיצור השיטות מפסק"ת סי' קע"ז אות ג' ואות ו', שבענין הקומפוט כתב המ"ב (סי' קע"ז סק"ד) לברך עליה, וכן מסיק בשדי חמד (מערכת ברכות סי' א' אות כ"א), וכן נהגו הגה"ק ממונקאטש והחזו"א והסמ"פ וכו"ק אדמו"ר מביאלה זצ"ל, ומאידך מצינו לכמה מגדולי הדורות שחששו לברך על הקומפוט שאולי הוא חלק מסעודה, כדחזינן שאין אוכלים אותו במשך היום אלא בשעת סעודה, וע"כ נהגו לאכול הקומפוט עם פת או שבירכו על פרי חי ואח"כ אכלו הקומפוט, וכ"כ בשו"ת קרן לדוד סי' מ"ט, וכן נהג אחיו בעל ערוגת הבושם, וכן נהגו הגה"ק משינאווא ומקאלשיץ, וכן נהג כן בדורנו הגרי"ז מבריסק זצ"ל (ועיי"ש עוד מהנהגת הח"ח בזה בסוף ימיו).

לח] וכן בענין גלידה בסוף הסעודה נחלקו גדולי דורנו בדינו, שהגרשו"א (המובא בוזאת הברכה פ"ה הערה 12) וכן להבחל"ח הגריש"א והשבט הלוי (בשו"ת ח"א סי' ר"ה) סוברים לברך עליה, אך יש שחששו לברך עליה מחמת שחששו שדינה כמשקה שאין אנו נוהגים לברך על משקה שבסעודה (וכ"כ בשו"ת קנין תורה ח"ד סי' י"ט ובילקוט יוסף סי' קע"ז אות י', ובשו"ת אור לציון פ"ב סי"ב מחלק בזה בין סוגי הגלידות, שגלידה שעשויה ממשקה מתוק קפוא שבשנמסה נהיית כמשקה דינה כמשקה, משא"כ אלו הגלידות שמוסיפים עליהם ביצים וכדו' שאף כשנמסות אינן נוזליות כ"כ דינן כמאכל וצריך לברך עליהם), וכן חשש בשו"ת קנין תורה הנ"ל שמא הגלידה הוי בכלל צרכי הסעודה, וע"כ מציע שם שעדיף שיברך על סוכריה שחבל או שיאכלנו עם פת תחלה וסוף (ובסעודת ליל שבת א"א לעשות העצה הג' שמביא שם לפטור הגלידה בברכת שחבל שיעשה לפני נט"י על קצת משקה, כמש"כ המחבר סי' קע"ד סי' שכן יעשה תמיד הרוצה להסתלק מן הספק האם משקין שבסעודה חייבין בברכה וכן נהג הארז"ל, דהא מכיון ששתה יין הקידוש פטר בזה שאר משקין ואין יכול לברך עליהם).

לט] והנה מו"ר לא הכריע דעתו במה' הנ"ל, אלא אמר שאלו הנוהגים כהשיטות שיש לברך עליהם מן הראוי שיכוונו להדיא בשעת ברכת המוציא שאין בכוונתם לפטור את הדברים הבאים בסוף הסעודה, שבזה לכו"ע לא יהא בברכה שלהם איסור ברלב"ט.

מ] והזכיר שיסוד עצה זו היא מדברי הרמ"ע מפאנו (סי' נ"ט) שכתב שאפשר לכוין בברכה שלא תפטור מה שאינו רוצה שתפטור ואין בזה איסור ברכה שאינה צריכה, והעתיקו המהרש"ם בדעת תורה (או"ח שו"ת סי' ל"ה) ואמנם מביא

בלשון בריך רחמנא להכרעת מו"ר, אלא דבזה הוסיף מו"ר כדלהלן, שהאדם שמנהגו לחוש לומר בקומו משנתו הקבועה שביום שוב ברה"ת בלשון בריך רחמנא (כדברי הבנ"י הנ"ל) הרי עדיף לו שאם יודע בבוקר שאח"כ ביום ישכב שוב לישון שנת קבע יכוין בהדיא שתפטור ברכת התורה של הבוקר רק עד שנת הצהריים, ובזה ירויח שברכתו שיברך אח"כ שוב (בלשון בריך רחמנא כנ"ל) תהא אליבא דכו"ע ובנ"ל.

מב] ושאל אחד מהתלמידים במי שקם באמצע שנתו שבליילה אחר שישן כבר שנת קבע, כגון לומר תיקון חצות וללמוד קצת כדאי' מהאר"י הק', ויודע שימשיך ויחזור אח"כ להשלים את שנתו וישן שוב בלילה שנת קבע נוספת, האם יברך ברה"ת בשתי הפעמים, שהרי הוא ישן ב' פעמים שינה קבועה בלילה על מטתו, ושינה קבועה שבליילה לכו"ע מחייבת ברה"ת, והשיב מו"ר שבפעם הראשונה יאמר רק ברכת אשר בחר, ובפעם השניה יאמר כל הברכות, וגם בזה עדיף שיכוין להדיא בברכה שמברך אחר קימה א' לפטור רק עד שניה השניה וכנ"ל [ומצאנו מקור הדברים בפסק"ת (סי' מ"ז אות י"ז בהערה 156) שהביא כן משו"ת מהרש"ם ח"ג סי' של"ז (וידוע שהבינים פסקי מהרש"ם על מו"ר שדיבר כמ"פ מגדלותו), ועיי"ש בפסק"ת שמביא שם דעות נוספות בשאלה זו].

מג] ואמנם דבר בעתו מה טוב שנודמנו שאלות אלו של ברכת הנהנין ושל ברכת התורה בפר' זו, פרשת אאע"ה שהרגיל את שם השי"ת בעולם ע"י ברכות הנהנין שהיה מרגילם לברך, ומסתמא שאח"כ כשהיה אאע"ה מוסיף לקרבם יותר ללמדם תורת האמונה בארוכה (כידוע שהיו לאאע"ה ד' מאות פרקים במס' ע"ז)

ע"ז המהרש"ם משו"ת אמרי אש (סי' ה') שרוב הפוסקים לא ס"ל כהרמ"ע ויש בכח"ג חשש ברכה שאינה צריכה, אך סיים המהרש"ם דמ"מ חזינן דלכו"ע מהני כוונה כזו, וע"כ באופנים שמברכים הברכה בלא"ה הרי בודאי שכדאי לכוין כונה זו לצאת מכל חשש ברלב"ט (כגון המברך ברכת על מצות על תש"ר יכול לעשות תנאי שאם הלכה שא"צ לברך על ש"ר הרי הוא מכיין בהדיא שלא לפטור הש"ר בברכת התש"ר).

מא] וכן הזכיר עוד שאפשר להשתמש בעצה זו גם למי שישן ביום שינה קבועה על מטתו, שכידוע נכנס בזה למח' הפוסקים האם יברך שוב ברה"ת בקומו משנתו (כמובא ב' השיטות במחבר סי' מ"ז סי"א, והכריע המחבר דנהגו שלא לברך, וכן התפשטה ההנהגה למעשה כמוש"כ הרבה פוסקים (א"א כוטשאטש, כה"ה סקכ"ה בשם חסל"א ובן איש חי, וכן מובא בשם החזו"א, וכ"כ במנחת שלמה סי' י"ח דהעיקר להלכה כשו"ע הרב ס"ז שלא לברך), ודלא כהמ"כ סקכ"ה שהעתיק שיטות המחייבים בברכה (לחם המודות ופר"ה וגר"א והי"א), וסיים שם המ"כ דהסומך עליהם ומברך לא הפסיד, אלא דמ"מ היות להרבה פוסקים חיוב ברה"ת הוא מדאו' כתבו כמה פוסקים (אשל אברהם וכה"ה בשם חסל"א) שמהנכון שיהרהר ברה"ת במחשבתו או שיברך ללא שם ומלכות (ויכוין השם במחשבתו), והבנ"י (כמגיד תעלומה ברכות יא) כתב ששומר נפשו יזהר שלא יבוא לספק ולא ישן ביום שנת קבע ואם ישן יברך אח"כ בלשון בריך רחמנא (וכשיטת הסוברים שאין באמירת ברכה בלע"ז איסור ברכה לבטלה, והבאנו במקו"א המח' בזה, והכרעת מו"ר במח' זו שאם הצד לברך הברכה הוא צד חזק יברך בלשון בריך רחמנא ואם אינו צד חזק יברך במחשבתו, והנה בעניינינו שנראה שהצד לברך הוי צד חזק יכול לומר

בכדי לגייר את האנשים היה מלמדם לברך ברכה"ת על התורה שמלמדם (שברכה"ת להרכה פוסקים היא מדאי' וחמורה היא מברכה הנהנין שהיה מלמדם לברך).

ב' הנות באיסור הנאה מהעוה"ז ללא ברכה עפ"י דרכי רחל ולאה ושילובם

מנר] ודיבר מו"ר מענין זה דברכת הנהנין שלמסקנת הגמ' בברכות (ל"ה ע"א) נלמד חיובה מסברא דאסור לו לאדם ליהנות מהעוה"ז ללא ברכה, ואמנם אמר מו"ר בזה דבאמת יש לבאר הענין דאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה כב' ביאורים א. בבחי' היראה, וכדאי' בגמ' שהנהנה מן העוה"ז ללא ברכה נחשב לגזלן, שהרי לה' הארץ ומלואה ורק ע"י הברכה נתן הארץ לבנ"א, ב. בבחי' האהבה, עפ"י מה דאי' בספד"ק שיש לאדם להידמות אל הבורא, ש"אדם" מלשון אדמה לעליון, שבזה שהנברא מדמה עצמו לבוראו זוכה להידבק בו, והרי השי"ת ברא את כל העולם כדי להשפיע מטובו לבריותיו, ובכל הנאה שאדם לוקח לעצמו ונחיה בבחי' מקבל הוא הופך ומרחק עצמו ממצאות בוראו שבבחי' המשפיע ובוזה מנתק עצמו ח"ו ממקור הטוב כשמתרחק ממצאות הבוכ"ע, וע"כ יש לברך על כל הנאה, שבכל ברכה שמברכים ממשיכים רב טוב ושפע לכל העולם ובוזה נחיה מרכבה להשפיע ונדמה לבורא ונדבק בו. וההבחנה השניה יותר שייכת לבחי' דאאע"ה שדבק בשכינה ע"י מדת החסד וההשפעה שלו, ולדרך אאע"ה עדיף לפרש שגם הברכה שהיה מלמדם לברך היתה עפ"י הבחנה להיות ע"י הברכה מרכבה להשפיע.

מה] וביאר מו"ר ששני הביאורים האלו שרשם מב' הפרצופים

העליונים שבבחי' רחל ולאה, שרחל נקראת "אשה יראת ה'" וכמש"כ האריז"ל (עין חיים שער הכללים פי"ב ושער ל"ה פ"ג) בביאור הפסוק "עקב ענוה (לאה) יראת ה'" (רחל), וזה בחי' הביאור הא' שהוא מבחי' היראה שמבחי' רחל, והביאור הב' הוא מבחי' לאה שפנימיותה מספי' הבינה שנאמר עליה "כי חפץ חסד הוא" (כדאי' מהאריז"ל עין חיים שער ז' פרק ב') ובבחי' הרצון להשפיע וזה בחי' הביאור הב' הנ"ל [ובאמת לשון הבבלי "אסור ליהנות מן העוה"ז ללא ברכה" שמדגיש את האיסור שבדבר ולא את הפסק הדביקות, וכן המושך הגמ' שם שנקרא גזל וכו', נוטה יותר לביאור הא' וכמש"כ כמ"פ שהבבלי בבחי' פרצוף רחל].

מנר] והזכיר מו"ר עוד את לשון הרמב"ם ריש הל' ברכות שכתב דהטעם לכל הברכות הוא "כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו", ופירש שהביאור הפנימי בזה הוא על פי מה שכתב במקום אחר שהרמב"ם שזכה לשלימות החכמה הרי הוא מעלה את רחל במקום לאה (וכמרומו בשמו משה שכולל את ב' המשיחין כחדא), והיינו שהעלה הרמב"ם את בחי' היראה של רחל (כנ"ל שרחל היא בבחי' "אשה יראת ה'") שלא תהא בבחינת יראה סתם, שבבחי' היראה שלא להיות גזול מהקב"ה וכו', אלא מבחי' היראה העליונה, שיראה אותיות ראייה, שמתירא מלשכוח מציאות הבורא ורוצה לראות מציאותו תמיד לנגד עיניו ולזכור את הבורא תמיד, ועל כן יש לברך על כל תענוג כדי שלא ישכח התענוג ממצאות הבורא, וזה בחינת רחל במקום לאה [שלאה היא בבחי' האהבה, וה"נ היראה השלימה הנ"ל שירא בפנימיות שלא לשכוח מציאות הבורא היא יראה שבבחי' האהבה כמובן].

שבפשטות ברכת המצוות אינה בבחי' ברכת הנהנין אלא בבחי' ברכת השבת, וכדברי חז"ל (ר"ה כ"ה ע"א) שמצוות לאו ליהנות ניתנו וכמש"כ ע"ז ברש"י שם "אלא לעול על צואריהם ניתנו", וכן משמע בתקו"ז (הקדמה דף י"א ע"א) שיש אנשים שמרגישים בהנחת תפילין יסורים, שבהנחת תפילין שלהם הם עוקדים את היצה"ר שלהם וקושרים אותו בחוט ובששלאות ואח"כ זורקים בו היצים באמירת קר"ש עם התפילין, ובוזה הורגים את היצה"ר (וכמובן שהריגת היצה"ר אינה באה בקלות ללא יסורים), ומובן שבבחי' זו קשה לומר שברכת המצוות היא ברכת הנהנין.

[נ] וביאר מו"ר שהגאון הנ"ל שנקרא שמו יוסף שבבחי' אור יוסף"צ בן רחל הרבה מהסברות שלו הם בבחי' אור האצי, שאינן מובנות לנשמות של הבי"ע (וכע"ז גם הרבה סברות של הגאון העצום הרוגצ'ובער זצ"ל, שהיה גם כאותו דור ונקרא ג"כ יוסף, הן בבחי' אור האצי ואינן מובנות לסתם בנ"א), והגאון הנ"ל היה סגור יומם ולילה בחדרו ולא פסק לרגע מלהנות בכל התורה"ק יומם ולילה ואצלו היה פשוט שברכת המצוות הוא ברכת הנהנין, שלא היה מובן אצלו מצב שיחא התומ"צ בבחי' יסורים ללא הנאה [ואף דא' (ר"ה כ"ה ע"א) וברש"י שם] דמצוות לאו ליהנות ניתנו אלא לעול על צואריהם ניתנו, היינו שהשורש העליון דהמצוות אינו מספ' החכמה שבבחי' העונג וההנאה, אלא מבחי' יותר גבוהה היינו מספ' כתר שהיא בבחי' המלך שמולך על עבדיו ונותן עליהם את עולו, אך אחרי קבלת עול העבדות הרי עבד מלך – מלך, דבקבלת העבדות הנעלית הזאת זוכים אח"כ לקבל בחי' העונג וההנאה עד אין קץ, בבחי' דברי חז"ל (רש"י שמות י"ט, ה') אם תקבלו עליכם יערב לכם לאחר מכאן.

פירוש הפלא דברכת המצוות ג"כ מה"ט דאסור ליהנות וכו' וענין ברכת שהחיינו בברית מילה

[מז] וחוסף מו"ר וציין את חידוש הפלא שהידש הגאון המופלא ר' יוסף ענגיל זצ"ל (שכנ"ל השבוע היה יום הילולא ידידיה) שגם הטעם לברכת המצוות (וכן הטעם לחיוב ברכת התורה) הוא מה"ט שאסור להנות מהעוה"ז ללא ברכה, שהרי בכל מצוה טמון אור אלקי המקשר את נשמת האדם לאו"ם (שעתידיה המצוה להביא תענוג והנאה אין סופית לנשמה) וא"כ אסור ליהנות מהאור האלקי שבמצוה ללא ברכה.

[מח] והסמך מו"ר לביאור זה דהגר"י ענגיל את פירושו הנפלא של המשך חכמה עה"פ "והיה עקב תשמעון את כל המשפטים האלו" וגו', שמבאר בזה שהנה פר' ואתחנן מסתיימת בפסוק "ושמרת את המצוה ואת החוקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם" וא"כ טעמא בעי מדוע ממשיכה תיכף התורה"ק "והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה" וגו' בלבד ללא הזכרת החוקים, ומבאר בזה המשך חכמה שהזוכה להגיע אל השלימות הרי בכל מצוה ומצוה שמקיים מרגיש אור ותענוג אלקי מהדבקות להשי"ת שזוכה ע"י המצוה, ובבחי' זו הרי כל המצוות הן בבחי' משפטים שיש בהם טעם שהוא הטעם האלקי של המצוה, ורק בתחי' שמירת המצוות יש בחי' חוקים ללא טעם, אך בסוף ("עקב") יזכו בנ"י לשלימות וישמרו כל המצוות בבחי' משפטים, שיוזכו להרגיש בכל מצוה את הטעם והאור שבתוכה, ועי"ז יבואו עליהם כל הברכות שממשיכה התורה"ק לברך את בנ"י בפר' עקב.

[מט] ונחזור לביאור הגר"י ענגיל הנ"ל שאינו לפי הפשטות,

נא] וסיים מו"ר שה"נ אשכחן ענין זה לגבי המצוה מצות המילה שבסוף פרשתנו, שאשכחן ב' מנהגים אם מברכים ברכת שהחיינו בברית מילה, שבחול"ל אין מברכים שהחיינו בברי"מ (וכשיטת הרמ"א יו"ד סי' רס"ה ס"ז) משום צערא דינוקא (תוס' עירובין מ' ע"ב, ראבי"ה שבת סי' רפ"ט ועוד), שבבחי' הנמוכה דחול"ל מסתירים היסורים את הנאת ושמחת המצוה, משא"כ באר"י שבבחי' עולם

האצי' לעומת חול"ל, שם האור והעונג ממעשה המצוה מסתיר ומבטל את כל היסורים שאין נחשבים כלל ומתבטלים לתענוג ושמחת המצוה, וע"כ באר"י נוהגים כשיטת הב"י (יו"ד שם) לברך שהחיינו בברי"מ, שהב"י מרא דארעא קדישא מגלה האור של אר"י וכו"ל, שבאר"י מרגישים בכל מצוה את ההנאה הגדולה שבה עד שמבטלת ההנאה אף את הצער והיסורים שבה.

בקידושא רבא

נב] שאל אחד מן התלמידים מדוע מעלימה התורה"ק את עבודת אאע"ה בקטנותו במס"נ לשבור כל הע"ז של תרח אביו עד שהשליכוהו לאש באור כשדים וכו' כמבואר כ"ז במדרשים, והתורה"ק פותחת את הפרשה בציווי השי"ת לאברהם "לך לך מארצך" וגו' בלי לפרש מקודם מדוע דוקא אאע"ה זכה שידבר אליו ה' בנבואה, ולא כמו בפר' נח שמקדימה התורה"ק "אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים" וגו', שעפ"ז מובן מה שדיבר השי"ת דווקא אליו.

וכו' לא היה נראה למו"ר שזהו שורש מדרגותיו, עד שנודמן לו ספר ששם כתוב שהרד"מ סיפר על עצמו שזכה למדרגותיו ע"י שעבד את השי"ת במס"נ בשנות השואה (שנשא משאות כבדים בשב"ק והכריח את עצמו לשיר זמירות שב"ק תוך כדי העבודה הקשה וכו'), וזוה נתיישב לו שענין המס"נ פותח באמת את כל השערים.

נג] ופתח מו"ר והתחיל לספר שמעין תמיהה זו היה לו כשסיפר לו רבו כ"ק אדמו"ר הרצ"ה מקרעטשניף זי"ע כל מיני סיפורים מגדלותו והשגותיו של בן דודו כ"ק אדמו"ר הרד"מ מקרעטשניף זי"ע (שהיו ב' הצדיקים בבחי' חברים נאמנים בעבודה"י וכל שבוע היו נפגשים ללילה א' ועוסקים יהדיו בעבודה"י במשך כל הלילה), והראה לו מכתבים שקיבל מהרד"מ שהיה ניכר מה מדרגותיו (שהיו נרמזים יהודים בתוך המכתבים והיו בבחי' עוסק בתחתונים ומייחד בעליונים להשי"ת), אך לא פירש לו באיזו זכות זכה הרד"מ למדרגותיו, וניסה מו"ר לברר זאת אצל בניו שליט"א ממלאי מקומו, ואף שסיפרו לו על גודל חסדיו

נד] ואמר מו"ר שבזה גם מובן ריבוי המופתים העצומים שהיו מתגלגלים אצל הרה"ק הרד"מ, שיש עולם רוחני מיוחד שהמתקשר לעולם זה יכול לפעול מופתים בעולם, ואחת מהדרכים העיקריות להתקשר לעולם זה היא ע"י עבודה"י שבבחי' מס"נ למעלה מהטבע, שבזה יכול להמשיך מופתים בעולם למעלה מדרך הטבע. ופירש שאמנם לא כל הצדיקים שהיו מפורסמים בעשיית מופתים המשיכו המופתים בדרך זו, שיש גם דרכים אחרות להמשיכת מופתים, ולמשל הרה"ק מנעשכ"ז זי"ע אף שג"כ הירבה לעשות מופתים לא היה מבחי' ודרך הנ"ל, וכן בדורנו כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע שהתפרסם בריבוי מופתיו ג"כ לא היה מבחי' ודרך הנ"ל, אך יש צדיקים שהמשיכו המופתים בבחי' ודרך הנ"ל של עבודה"י במס"נ למעלה מהטבע,

שהיא המסי"נ המטהרת את עולם העשיה כידוע מהכוונות.

נז] וסיים מו"ר שקר"ש דקרבנות נאמרת בתוך המאמר דלעולם יהא אדם יר"ש וכו' וישכם ויאמר וכו', לרמוז שענין המסי"נ הזאת אינה מתבטאת דוקא בזריקה לאש באור כשדים, שאפשר לזכות להתקשרות לבחי' המסי"נ גם כשמוסר נפשו בדברים פשוטים כמו המתגבר להשכים בבוקר, שלפעמים צריך לזה בחי' מסי"נ לשבור טבע הגוף שנוטה לעצלות וכבודות, וכששובר טבעו ומתגבר כארי להשכים בבוקר יכול ג"כ להתקשר לעולם גבוה זה דהמסי"נ ולזכות לישועות למעלה מהטבע, ד"מה לי קטלא כולה מה לי קלא פלגא", וכן הוא בכל ענין בעבודה"י שמתגבר נגד טבעו, שכל ענין של התגברות נגד טבע הגוף נחשב למסי"נ.

נז] ועפ"י כ"ז ביאר מו"ר הא שהתורה העלימה מסי"נ דאע"ה באור כשדים, שאע"ה שעבודתו היא יסוד ושורש לכל עם ישראל הרי המסי"נ שלו שבתחילת עבודתו היא בבחי' נעלמת לגמרי, כמו היסוד של הבנין שנעלם לגמרי, ובבחי' המסי"נ של כל אדם להתגבר להשכים לקום בבוקר שהיא עבודת מסי"נ שנערכת בינו לבין קונו לבד (ונעלמת יותר מהמסי"נ דקר"ש דקרבנות שנאמרת כבר בביהכנ"ס והרי היא כבר קצת בגלוי), שהיסוד הכי פנימי צריך להיות בהעלם, שישאר בבחי' נקי בלתי לה' לבדו, שע"י"ז יכול הוא להיות יסוד איתן לכל העבודה"י שתיכנה עליו אחר כך.

כמו הסב"ק מראדשיין, והרה"ק ר' שמואל אבא מוילנין, והרה"ק השארית ישראל מוולדיניק, ובדורנו הרה"ק מרימניץ זכותם יגן עלינו.

נה] ואחר מהנוכחים אמר למו"ר בשם הרה"ק מרוזין שאמר שיש להיות חכם שלא להישאר בעולם המופתים אלא לעלות לעולמות גבוהים ממנו, וענהו מו"ר שאמנם הדרך הנ"ל אינה דרכו של הרה"ק מרוזין ז"ע, ופירש דברי הרה"ק מרוזין הנ"ל שבחי' המסי"נ הזאת היא בבחי' עבודת המסי"נ של אאע"ה באור כשדים, שכן היא אמנם תחילת ושורש ויסוד כל העבודה, ובבחי' דברי הזוה"ק שתחילת כל העבודה צריכה להיות על היסוד של קבלת עומ"ש, כמו השור שבתחילה שמים עליו העול ואח"כ אפשר לעבוד עמו, והקבלת עומ"ש הזאת היא עד בחי' מסי"נ, אלא שבחי' המסי"נ הזאת היא הבחי' שמכוונים בקר"ש דקרבנות לפני התפילה שהיא ההתחלה לכל התפילה, והיא מסי"נ בקיצור באמירת פסוק א' דקר"ש בלבד וכמעט שאינה ניכרת היות שהיא בבחי' היסוד והשורש שמונה בארץ ואינה נראית, ואח"כ מגיע הסדר דעליית העולמות דכל חלקי התפלה עד שזוכים לבחי' המסי"נ השניה שבקר"ש דיוצר שהיא בחי' המסי"נ עם מוחין גבוהים ובאריכות (כמו המסי"נ דאברהם בעקידת יחזקאל שהיתה בנבואה וכו' ונכתבת בארוכה בתורה), והצדיקים הנ"ל שתפקידם היה לפרסם האמונה בהשי"ת בעולם העשיה, היו צריכים להישאר דבוקים לבחי' עולם הנ"ל דמסי"נ דקר"ש דקרבנות,

בהליכה לביתו בצפרא דשבתא

בבחי' הפסוק (משלי ז, ד) "אמור לחכמה אחותי את", ששרה שהיתה גדולה מאברהם

נה] דיבר מו"ר אודות דברי אאע"ה לשרה "אמרי נא אחותי את" שזה

מחשבתך ממנו בלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, עד שיהיו דבריו עם בני אדם בפיו ובלשונו, ולבו איננו עמהם, אבל הוא לפני ה'. ויתכן באנשי המעלה הזאת שתהיה נפשם גם בחייהם צרורה בצרור החיים, כי הם בעצמם מעון לשכינה, וכדאי מצדיקים זי"ע ביאור הפסוק "האומר לאביו ולאמו לא ראיתו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע" וגו' שבברכת שבט לוי, שהצדיק שדבק בשכינה הוא בבחי' לוי ("הפעם ילוח אישי - השי"ת - אלי") שבפנימיות נפשו אין לו קשר עם שום בריה בעולם חוץ מהשי"ת, ואף לא לאביו ולאמו ולאחיו ולבניו, בבחי' דרך אברהם העברי ש"אחד היה אברהם" (עיין בהשמטה שבריש לק"מ ח"ב) וכדברי חז"ל כל העולם מעבר זה ואברהם מעבר אחר.

[פ] ואמנם גם זה שהצדיקים יש להם בחי' החלוקה הנ"ל דבחיצוניות יכולים הם להיות נראים שיש להם קשר עם כל סביבתם, זה ג"כ בכדי לקרב ולקשר את כולם להשי"ת, כדרך אאע"ה שעסק לקרב את כל סביבתו להשי"ת, אך הגר"א מחמת שורש נשמתו היה מרכבה לבחי' כזאת שאף בחיצוניות לא היה יכול שיהא לו שום קשר פשוט עם העולם ועם כל סביבתו אלא עם השי"ת ותורתו לבד (וכידוע שהיה סגור ומסוגר כל ימיו בחדר שחלונותיו מכוסים וכו'), ואף לימודו היה לבדו ולא הרביץ תורה לרבים כי אם לתלמידים בודדים וכו'), ובזה מובן שהגר"א לא היה יכול לפי בחינתו לדבר עם אחרותו אף בחיצוניות.

[פא] ופירש עפ"ז גם שמצינו שבתורת הגר"א מזהיר נגד לימוד תורה שלא לשמה בחריפות כ"כ שלא מצינו בשום מקום בספח"ק כמוה, שהגר"א אוסר ממש ללמוד תורה שלא לשמה וכותב שכשאיין האדם יכול ללמוד לשמה הרי עליו

בנבואה היתה שרה עליה אור החכמה, שבכל מעשי הצדיקים ודיבוריהם בתחתונים כוונתם לעליונים. והזכיר בזה דבר פלא מבעל הסולם זי"ע (והדגיש מו"ר שהדברים מופלאים ואינם מובנים אלא לבעלי השגה גבוהה דוגמת בעל הסולם), שהקשה על המעשה הידוע מהגר"א זי"ע שכשבאה אחותו לבקרו אחרי הרבה שנים שלא ראו זה"ז, דיבר עימה רק כמה מילים ומיד התנצל לפניו שאינו יכול להמשיך לדבר עמה מחמת איסור ביטול תורה, שלכא' הדברים הללו תמוהים, שהרי אף תלמיד הגר"א בעל נפש החיים זצ"ל שהיה בדרגה יותר קטנה מהגר"א היה בדרגה זו שהיה יכול לדבר עם בנ"א בשיחות בעלמא ותוך כדי כך להרהר בדב"ת, וכותב שקיבל זאת מרבו הגר"א שבכה"ג אין איסור ב"ת (וכנראה דהגר"א לשיטתו כפי' מ"ז שגם הרהר בדב"ת הוא מצוה מדא' כמו הדיבור וממילא אי"ז ב"ת), וזהו הביאור "יפה ת"ת עם דרך ארץ" (אבות כ/ ב'), וא"כ מדוע הגר"א לא היה יכול לדבר עמה קצת יותר כמדת הדרך ארץ לדבר עם אחרות אחרי שנים שלא נפגשו, וענה בעל הסולם שראה הגר"א איך שספי' החכמה ששורה עליו תמיד (שנקראת ג"כ אחרות כנ"ל) אינה מסכימה שיפנה אף לרגעים קלים ממנה להתעסק בשיחה עם אחרות הגשמית.

[נא] וביאר מו"ר שאצל רוב הצדיקים היתה חלוקה בין החיצוניות שלהם לבין הפנימיות, שבחיצוניות היו מרכבה לחיצוניות העולמות ובפנימיות היו מרכבה לפנימיות העולמות, וע"כ היתה להם יכולת לעסוק בחיצוניות בקשרים עם כל הבנ"א ובפרט קרוביהם ומשפחתם, ורק בפנימיות קיימו בנפשם את דברי הרמב"ן על "ולדבקה בו" (דברים י"א, כ"ב) וזל"ק "שתהיה זוכר השם ואהבתו תמיד לא תפרד

בפנימיות רוצה האדם ללמוד לשמה (וזהו "מתוך שלא לשמה בא לשמה" – שתוכיות ופנימיות השלא לשמה בכדי לבוא על ידה ללשמה), אך הגר"א שלפי בחינת נשמתו היה צריך שאף בחי' החיצונית תהא כמו בחי' הפנימיות אשר ללמוד שלא לשמה אף בבחי' החיצונית.

ללמוד רק ספרי מוסר עד שהם יחזירו אותו בתשובה ויוכל ללמוד תורה לשמה, ולא מצינו כזאת בשום ספר (ולא נודעו דברי הגר"א האלו לרבים כמו רוב עניני הגר"א שנשארו בהסתר כמש"כ בזה במקו"א), וההסבר הפנימי בזה שכל החיתר ללמוד שלא לשמה זהו מחמת שכל השלא לשמה הוא רק בחיצונית, אך

השמיטה מפר' נח

היהודים הם בכח ספי' היסוד (וכדאי' בסידור הכוונות בהתייחסות שמו"ע) ע"כ מרומז בשמו ב' היהודים העיקריים הנ"ל, שהוא היה מונח תמיד בתוך יהודים אלו.

פר' וכן נשמט בפרשה הנ"ל שבשעה שדיבר מו"ר בענין טעות אדה"ר שסמך על כוחו לתקן את עצמו ולא סמך על ה' ולכן הכשילו הסמ"א במשך כל הק"ל שנה וכו', שמע מו"ר מאחד הבהורים שתמה האם כל טרחת אדה"ר היתה ח"ו לריק שלא פעל בסגופיו כלום, ומיד נענה מו"ר שבודאי שבכ"ז אדה"ר תיקן רבות בסגופיו, ואף שלא זכה לתכלית התיקון מ"מ פעל ע"י תשובתו שהתפרשו אצלו דברי ה' "ביום אכלכם ממנו מות תמותון" לבחי' אלף שנה שהוא יומו של הקב"ה, ולולא תשובתו היה מתקיים בו "ביום אכלכם ממנו" וכו' כפשוטו (וכן אי' באוה"ח הק'), וכן הועיל בתשובתו לתקן הרבה את הטא, עד שזכה ששבעים שנותיו האחרונות עברו לדעה"ה שגמר ויגמור את כל תיקון העולם, וזכויות דעה"ה מתייחסות לאדה"ר שנתן לו השנים האלו מאלף שנותיו (והרי אדה"ר קיבל אלף שנים מחמת תשובתו וכנ"ל, וא"כ יוצא שסוכ"ם נפעל מתשובתו תיקון העולם), ואמר מו"ר דבר פלא שכל האבות והאמהות הק' שבמערות המכפלה יש להם דרך ארץ מפני

סב' דיבר בקצרה על המובא בחז"ל בכפילות הלשון "נח נח" – נח לעילא נח לתתא – היינו נח לשמים ונח לבריות, ופירש בזה שזה שהיה נח הצדיק נח לבריות זהו מחמת שלמותו בשמירת קדושתו, וכדאי' מרביז"ל בשיחות הר"ן (אות רמ"ט) שחטא החמור רח"ל נקרא בתורה בשם "רע", להורות שהנכשל בו היה אדם שאינו נח לבריות (עיי"ש המעשה בזה בארוכה), וכן היו קורים לצדיקים בדורות הקודמים בשם "גוטע יוד", שהרי סתם צדיק זהו השומר קדושתו כדאי' בזוה"ק (פר' וארא דף כ"ב ע"א), והסימן ע"ז שהוא 'גוטע יוד' שנוח וטוב לכל [ומה שמצינו צדיקי אמת שהיו בבחי' שנראית כאילו שאינם נוחים לבריות עיין בזה בלקו"מ (קמא תורה ק') שזה בבחי' אורייתא דקא מרתחא להו מחמת שגדולים חמה בגדלותם בתורה הרבה יותר מגדלותם במעש"ט עיי"ש].

סג' עוד אמר מו"ר שנה ר"ת 'נקודת חצות' וכן 'ניץ חמה', וביאר שבב' הזמנים דחצות הלילה וניץ החמה מתעוררת בחי' היהודים באורות הספי' העליונים בחצות הלילה יחוד דיעקב ולאה ובנה"ה יחוד דיעקב ורחל, וכדאי' מהאריז"ל, ונח שהיה הצדיק שהוא בחי' המרכבה לספי' היסוד, שהיסוד נקרא העושה השלום שכל

אדה"ר, [ואמר לבחור הנ"ל שאם יזכה אז כשתעבור נשמתו דרך מערת המכפלה בעלייתה לעולמות העליונים יזכה לראות זאת].

שו"ת בתיקו"ח בחצות הלילה או קימה קודם עלוה"ש מה עדיף

תיקון חצות אם הוא חלש יכול לחזור לישון ויקום ח"ש לפני עלוה"ש ויעסוק בתורה כדי שבשעת עלוה"ש שמתחילה השכינה להתעלות ימצא הוא מבני היכלא דידה ותעלה אותו עמה, ופשטות דבריו נראה ששני הענינים (קימת חצות וקימה לפני עלוה"ש) חשובים וגדולים ויש להקפיד על שניהם, וכ"ש שאשרי חלקו וגורלו של מי שיכול לקיים שניהם ללא שילך לישון באמצע (היינו שיהא ער ויעסוק בתורה"ק מאחרי תיקו"ח שבחצות הלילה עד אחרי תפילת ותיקין) שע"ז אי' הפלגה גדולה מהאריז"ל (שעה"כ דרושי הלילה דרוש ד' דף נ"ד ע"ג) ש"אין למעלה ממנו".

פשט דברי האריז"ל ודיוק לשון האריז"ל
[ב] ואמנם בכ"ז מפשט דברי רבינו האר"י נראה דזיווג חצות הוא בכל קומת לאה והוא היחוד העיקרי, ובאילת השחר מגלה האר"י רק שהוא עת רצון ולא עושה האריז"ל מזה עסק (ורק בליל שבועות מדבר האר"י מתיקון גדול הנעשה לפני עלות השחר דשבועות ולא בכל השנה), ומשמע מפשטות דברי האר"י שיחוד דחצות גבוה מיחוד דקודם עלוה"ש, וא"כ לכא' משמע מהאריז"ל שעדיף לקום ולהיות ער בחצות הלילה ולומר התיקו"ח מלקום לפני עלוה"ש.

[ג] אך אעפ"כ עדיין יש מקום להסתפק ספק הנ"ל, דהנה האריז"ל בשעה"כ שם כותב דמי שאינו יכול לעסוק בתורה"ק מחצות עד עלוה"ש, יכול לחזור לישון אחר

הנה בפרשה זו פרשה דאע"ה, שדרכו היתה "וישכם אברהם בבוקר" כדכתיב בן בתורה ג' פעמים, וממנו ילפינן (פסחים ד' ע"א) את ההלכה שזריזין מקדימים למצוות, שממנו למדו הותיקין הזריזין לקיים תפילת השחרית שתיקן אאע"ה השכם בבוקר [ואולי גם נרמז שחיה מעיר אאע"ה את השחר בדרשת חז"ל עליו את הפסוק מי העיר ממזרח צדק כמובא לעיל בדא"ח שבלי"ש כ"ק, וכדאי' בהלכה הראשונה בשו"ע שיש להתגבר לעמוד בבוקר שיהא הוא מעורר השחר], הרי דבר בעתו מה טוב לצרף פה שאלה ותשובה ממו"ר בענין זה.

שאלה

מה יותר חשוב, להקפיד לקום ולהיות ער בנקודת חצות לילה ולומר אז התיקו"ח, אף שיודע שע"ז שקם בחצות לילה לא יוכל שוב לחזור ולקום לפני עלוה"ש (לקיים ההלכה הראשונה שבשו"ע לעורר השחר וכו' וכן לא יוכל להתפלל תפילת ותיקין), או שעדיף לקום לפני עלות השחר (ולומר אז התיקו"ח) ולעסוק בתורה בחיבור יום ולילה (ואח"כ להתפלל תפילת שחרית כותיקין).

תשובה

[א] הנה בודאי שלכתחילה אשרי למי שיכול לקיים שניהם כדברי האריז"ל (פע"ח שער תיקון חצות פ"ב) בפירוש שאחרי אמירת

בקצרה וברמיזה), וכן י"ל בעניינינו כמשי"ב במקו"א (בביאור למס' ברכות דף כ"ב ע"ב) שתפלת הנץ (כשהיא המשיך מהענין של הקימה לפני עלוה"ש) מסוגלת מאוד לענין הגאולה עיי"ש, וא"כ אין כ"כ ראייה ממה שלא עשה האריז"ל עסק מענין זה שהוא פחות מקימת הצות.

מח' המקובלים בענין זה

[ה] ועפ"י הביאור הפנימי הנ"ל (שלפ"ז אין מקום לדייק מזה שלא האריך האריז"ל בביאור היחוד דעלוה"ש) שוב יש מקום להסתפק במי שאינו יכול לקיים שניהם מה עדיף שיעשה עפ"י הקבלה, ולכאז' מצאנו מח' בזה, דמהרש"ש (נה"ש דף כ' ע"א) משמע שעיקר הקפידא היא להיות ער בנקודת הצות, וכמו שכותב הדברי שלום (דף ס"ט ע"ד) שזקנו הרש"ש מעולם לא ישן בחצי הראשון של הלילה, וכנראה מחשש שמא תעבור עליו נקודת הצות בשנייה, ולהרש"ש מיד אחרי הצות צריך לומר ברכות השחר אף שלא ישן מקודם (וזה דלא כהפוסקים) וע"י שאומר ברכות השחר נהיה חצי השני של הלילה כמו יום, וחזינן מכל עדות הדברי שלום שעיקר הקפידא של הרש"ש היתה להיות ער בנקודת הצות, ואין מדגיש כלל הענין של להיות ער בעלוה"ש, וא"כ לשיטתו נראה דמעלת נקודת הצות היא העיקרית, והיינו שהרש"ש סובר לכאז' כפשטות האר"י שכתבנו לעיל שאין האריז"ל עושה עסק מקודם עלוה"ש של כל יום [וי"ל דהטעם לזה שא"א לפעול יחוד זה דקודם עלוה"ש ע"י מעשינו וכנ"ל מבעל הסולם שהוא יחוד גבוה שתלויה בו הגאולה, ורק בליל שבועות שעולים בני"י לשער הנ' יכולים אז לפעול יחוד גבוה זה דקודם עלוה"ש].

שקם בחצות לומר תיקון הצות "ובלבד שתחזור ותקום כמו חצי שעה קודם עלוה"ש ותחזור לעסוק בתורה באופן שקודם שיעלה עמוד השחר תהיה מתקשר עם השכינה רחל הנז' וכאשר הגיע עלות השחר אז עולה השכינה עם דודה באצי' כנודע הנה ימצאנהו נעור ומתקשר עמה בסוד בני היכלא דמטרוניתא ותעלה אותך עמה בעת עלותה בתפלת השחר וז"ס אעירה שחר אני מעורר השחר כי העיקר הוא שיהא ניעור בעת עמוד השחר וכבר נתבאר אצלנו ענין זווג אחר הנעשה בעת עלות השחר בסוד למנצח על אילת השחר כנזכר בזהר כמה פעמים, ויש מקום לדייק מהדגשת האריז"ל "כי העיקר הוא שיהא נעור בעת עמוד השחר", שענין זה הוא יותר עיקר מקימת הצות ששם לא כתב האריז"ל לשון זה אלא כתב סתם שיקום בחצות וכו'.

ביאור פנימי לקיצור דהאריז"ל ביחוד דעלוה"ש

[ד] ואף שכנ"ל הרי מאידך אין האר"י מאריך בביאור היחוד הנעשה בעת עמוד השחר, מ"מ י"ל בזה עפ"י משי"כ בעל הסולם זי"ע שמדייק מהזוהר שאליבא דאמת היחוד שנהיה ע"י הקימה דקודם עלוה"ש הוא יחוד מאוד גבוה שכל יחודי היום הם תוצאה והמשך יחוד זה, וי"ל שהאריז"ל אינו עושה עסק מיחוד זה משום שהוא יחוד סודי השייך לגאולה (והיינו שלפני הגאולה מתגבר תוקף החושך דהסמ"א וכמו שקודם עלוה"ש מתגברת השינה, ומי ששובר תוקף השינה בזמן זה דלפני עלוה"ש מעורר הכח דשבירת תוקף הסמ"א שלפני הגאולה), ולכן אינו מדבר מזה כמו שמצינו כן בדברי האריז"ל בעוד כמה דברים שמסתיר יחודים גבוהים השייכים למשיח (כמו הקפות דשמח"ת וכן כוונת הנזכר ופורים שגילה בהם האר"י רק

[ו] אמנם ממהרה"ו בשערי קדושה (ח"א

שער ו') שכתב "וכאשר תקיין משנתך אחר הצות לילה קום מהר בזריות" משמע שאין קפידא דייקא על נקודת הצות דלא כהרש"ש. וכן כתב הרה"ק מקאמרנא זי"ע (שלחן המהור סי' א' בז"ז סק"ב) שאם הוא חלש יעמוד עכ"פ בשעה שתים, ולא כתב לקום בנקודת הצות, ונראה שסבר שעיקר מעלת הצות היינו הלימוד שאחרי הצות לילה ואילך, ואין קפידא על נקודת הצות, וכן נראה מדברי רביז"ל שאמר לאחד מחסידיו שהחצות שלו יהא בשעה שלוש, ואף שדברי רביז"ל ודברי הרה"ק מקאמרנא נאמרו בשעה"ד למי שהוא חלש וכו', בכ"ז הלא ידוע שבאופן של שעה"ד מוותרים על הדברים שאינם כ"כ עיקר החיוב, ומדסברו שבשעה"ד יקום בשתים או שלש ולא הורו לאלו החלשים לקום בנקודת הצות ולחזור לישון אח"כ (כדברי האריז"ל), ש"מ שסברו שנקודת הצות אינה העיקר, ולכא"ו מצינו עוד משמעות בדברי הצדיקים הנ"ל במקורות קדומים יותר, והוא בדברי הראשית חכמה בספרו תוצאות חיים (אות ס"ט) שכתב שבימות הקיץ יקום שעה אחת קודם ליום, ומשמע שזהו העיקר יותר מנקודת הצות, וכן כתב בשע"ת (סי' א' סק"ו) בשם אגרות הרמ"ז, שעכ"פ יקום חצי שעה קודם עלוה"ש, ומשמע שזהו והעיקר.

[ז] והנה לשיטות אלו נראה שמכיון שאין

לדבריהם קפידא להיות ער בנקודת הצות בדוקא, והלא יש שיטות דאפשר לומר כל התיקו"ח עד עלוה"ש כמש"כ כמה מקובלים (הרמ"ז שבשע"ת הנ"ל והתניא בסידורו והכה"ח בסק"ח, ואמנם הקאמרנער סובר דתיקון רחל יאמר רק עד אשמורה ג', אך הוא כתב לשיטתו בז"ז סק"ט דאנשי מעשה לא נהגו לומר בכל יום תיקון רחל, וכתב שם שרק תיקון לאה

הוא חיוב גדול שאין להחסירו שוב יום דבר יום ביומו, ותיקון לאה גם לשיטתו אפשר לומר עד עלוה"ש, והרי בעלוה"ש מצינו הדגשה להדיא בדברי האריז"ל שיש להיות ער אז שתמצאנו השכינה ער וכו', וא"כ לשיטתם נראה יותר שהעיקר הוא להיות ער קודם עלוה"ש ולומר אז תיקו"ח ולעסוק אז בתורה"ק כדברי האריז"ל הנ"ל שזהו "העיקר" שיהא ניעור בעת עמוד השחר, שכשהשכינה עולה אז עם דודה באצי' תמצאנו ער ותתקשר עמו ותעלה אותך עמה בעת עלותה.

ביאור פנימי במח' זו

[ח] ואולי י"ל הביאור הפנימי במח' זו עפ"י מש"כ במקו"א בשם הקאמרנער זי"ע (במגילת סתרים) שהיתה אצל המהרה"ו נשמת רבינו הבעש"ט כמו שרימז לו האריז"ל (כמוכא בשבחי מהרה"ו) שאמר לו שעליו נאמר הפסוק (שמואל א' ט', כ') "ולמי כל חמדת ישראל הלא לך" (שמרמז על נשמת ר' ישראל בעש"ט, ואילו זכינו היה האריז"ל מב"י ומהרה"ו מב"ד), והנה כתבנו במקו"א בארוכה (עיין במאמר אנא מן יומי לא כוונת שבים החכמה תש"ע אות י"ה-י"ט) שהאריז"ל שהיה בבחי' מב"י גילה רזין דאו' בבחי' גילוי אור החכמה, והבעש"ט שהיה בבחי' נפש דדוד גילה רזין דרזין בבחי' אור הכתר (יחידה), ועפ"ז י"ל שהרש"ש שהיה גלגול האריז"ל ובא לגמור גילוי החכמה דהאריז"ל ס"ל שהעיקר הוא תחי' היחוד דחצות הלילה בבחי' אור החכמה שהתחלת היחוד היא באור החכמה, ומהרה"ו ורביז"ל והקאמרנער שמבאר דרך הבעש"ט הק' שהם בבחי' אור הכתר שהוא התנוצצות מאורו של משיח ס"ל שהעיקר הוא היחוד של קודם עלוה"ש ששוכרים בו את תוקף השינה שבבחי' התגברות דשער

הלילה ובשני שלישי הלילה ובסוף הלילה), ואף לא כתב את זה המחבר בלשון הוראה "ישכים להתחנן" אלא "המשכים להתחנן" וכו', וכן מש"כ המחבר בס"ג שראוי לכל יר"ש שיהא מיצר ודואג על חורבן ביהמ"ק לא כיון בזה לזמן דחצות הלילה אלא כתב זאת בכללות לכל היום (ואף זאת רק בלשון ראוי ולא כחובה), אך הענין של הקימה לפני עלות השחר פותח בו המחבר את השו"ע בלשון הוראה שיתגבר כארי לעבודת בוראו שיהא הוא מעורר השחר וכו'.

[יא] והנה איתא מצדיקים זי"ע שקיום הלכה זו שבתחי' השו"ע מסוגלת ומועילה לקיום כל השו"ע, וכמו שהבאנו למעלה מבעל הסולם זי"ע שביחוד סודי זה דקודם עה"ש תלויים כל יחודי היום (וידועים דברי הגה"צ ר' אליהו לאפיין זצ"ל לשואליו מדוע אף בזקנותו המופלגת כשהיה חלש ביותר הוא מקפיד כ"כ במס"נ על הקימה לפני עלות"ש, והשיב שכשעולים לעולם העליון בוחנים את האדם ובודקים סעיף אחרי סעיף בשו"ע האם קיימו כראוי בימי חייו או לא, ורואים בעוה"ז שכשאדם נכשל במבחן בשאלה הראשונה הרי זה משאיר רושם שאינו טוב אף אם אח"כ יודע, וכן להיפך העונה כראוי על השאלה הראשונה קובע בזה רושם טוב אף אם אח"כ נכשל, והרי מלכותא דשמיא כעין מלכותא דארעא, וע"כ הוא נזהר שלכה"פ לא יכשל בבדיקה שיבדקו האם שמר ההלכה הראשונה בשו"ע, ופנימיות הדברים מובן עפ"י הנ"ל), וא"כ מההלכה בשו"ע יוצא דהקימה לפני עלות"ש הוי הוראה להנהגה למעשה יותר מההשכמה להתחנן לפני בוראו על הגלות בשעת חילוף המשמרות, וכ"ש שיותר מקימה בנקודת חצות ואמירת תיקו"ח שאין מובאת כלל בשו"ע.

[יב] ובפרט שע"י ההשכמה בבוקר יהא יכול לקרוא קר"ש לפני

הנ' קודם הגאולה וזוכים על ידה להתנוצצות דאור הכתר שהוא שער הנ' דקדושה שהוא התנוצצות מאורו של משיח.

[ט] והיוצא מכ"ז שלכאו' אין בידינו להכריע הכרעה ברורה מה דעת הקבלה בשאלה זו התלויה במח' בין המקובלים והצדיקים זי"ע כנ"ל, והנראה לומר בענין כזה שהוא תלוי לפי שורש נשמת האדם ולפי תיקונו בעולם, ולפעמים משתנה אצל האדם מזמן לזמן כמוכא בהקדמת ספה"ק שערי היחוד והאמונה לר"א הלוי זי"ע ששמע מרבו בעל התניא זי"ע בשם הבעש"ט הק' זי"ע שבדורות האלו באים הנשמות מעורבים בבחינותיהם ובכל בחינת נשמה יכולות להיות כל הבחינות בערבוביא ולכן עבודתם ג"כ הוא שלא בבחינת סדר, עיי"ש, ולכן יכול אצל האדם עצמו להשתנות ענין זה מזמן לזמן והעובדה"י מתפללים תמיד לה' הורני ה' דרכך ונחני באמיתך עד שזוכים שיתקיים בהם הפסוק "ונשמת שדי תבינם" (איוב ל"ב, ח') ו"מבקשי ה' יבינו כל" (משלי כ"ח, ה'), שה' לא ימנע טוב להולכים בתמים (תהילים פ"ד, י"ב) והבא להיטהר מסייעים בידו לידע הדרך הנכונה ולהשיג רצון ה' האמיתי בכל ענין ולעבדו בלבב שלם אכ"ר.

דעת השו"ע בשאלה זו

[י] ואמנם אחרי שכיררנו המח' בדעות המקובלים בזה, יש עוד לברר מה שנראה בזה מהשו"ע, דהנה בשו"ע לא מובא כלל הענין של קימת חצות ואמירת התיקו"ח (אלא המ"ב סי' א' סק"ט מביא זאת מהמקובלים) [ואף שמוזכר במחבר (פ"ב) דהמשכים להתחנן לפני בוראו יכוין לשעות שמשנתנות המשמרות וכו', הרי אי"ז זמן דחצות (אלא בזמן חילופי המשמרות שהם בשליש

שבתפילת ותיקין פוסק המחבר דהוי רק מצוה מן המובחר (ודלא כשיטת הרמב"ם ורבים מהראשונים דעימיה דס"ל שקר"ש קודם הנח"ה הוא עיקר זמן המצוה דקר"ש לכתחילה), "אבל תיקון חצות יש יותר חיוב" עכ"ל, וזה צ"ע דהרי תיקון"ה אינו מובא כלל בשו"ע, ואיך יתכן לומר עליו שהוא יותר חיוב מדברים המובאים ונפסקים בשו"ע להדיא, וצ"ל בדוחק שכוונת הגר"צ אבא שאול זצ"ל היתה שמכיון שעפ"י המקובלים גדול חיוב אמירת תיקון"ה הרי לאלו שקיבלו עליהם לקיים הוראת המקובלים הוי אצלם זאת יותר חיוב מדבר שא"י בשו"ע עליו שהוא רק מצוה מן המובחר (ואין כוונתו אליבא דהשו"ע וכנ"ל).

יד] ועוד מצינו פלא יותר מזה בספר ילקוט יוסף שפסק (סי' א' סמ"ט) וז"ל "עדיף יותר לומר תיקון"ה, אף שיתכן שע"י שיתעכב וישאר עד חצות לילה לא יוכל להשכים לתפילת ותיקין", אולם המעיין במקורות לפסק זה שמביא שם באריכות יראה שלכא"ו יוצא מהמקורות שם שאין לשון הפסק הנ"ל מדויק כלל, ולפי מש"כ במקורות נראה דיש לכתוב פסק ההלכה כן "מי שער בזמן חצות הלילה יאמר אז תיקון"ה מפני שבאה מצוה זו לידו ואין מעבירין על המצוות ומצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, ואין לו לחוש שע"כ לא יוכל אח"כ לקום לתפלה בנץ, שהלכה רווחת בידינו שהעוסק במצוה פטור מן המצוה הוא גם בעוסק במצוה קלה שבאה לידו שאינו רשאי לדחותה אפי' מפני חמורה העתידה לבוא", שע"ז הוא מאריך בשני עמודים לבסס פסק זה.

טו] אך הוא בעצמו כותב שם במקורות לגבי מי שבא לשאול האם להקדים לילך לישון קודם חצות כדי שיוכל

הנח"ה שפסק בשו"ע (סי' נ"ח ס"א) שכן היא קיום המצוה מן המובחר (וכמוכח ממקור ההלכה בב"י שם), ואם יזכה לכוין להתפלל גם כותיקין לעמוד לשמו"ע בשעת הנח"ה הרי שכרו מרובה מאוד ומובטח לו שהוא בן עוה"ב כדאי' בשו"ע ומ"ב שם (ודבר זה הוא הדבר היחיד בכל השו"ע שנפסק עליו בשו"ע לשון זה), ומעלות אלו של קר"ש קודם הנח"ה ותפלה כותיקין, אם שגם הם אינם מובאים בשו"ע בלשון חיוב גמור (אלא בלשון מצוה מן המובחר ובלשון של שכרו מרובה מאוד), מ"מ סוכ"ס העתיק ופסק השו"ע למעלות אלו, משא"כ מעלת קימת חצות לא העתיק השו"ע כלל (ואף שודאי שידע חב"י ההפלגות שנאמרו בזהר על ענין זה, צ"ל שסבר שבכ"ז אי"ז דבר שאפשר לקבועו בשו"ע ששייך לכל ישראל בשוה, דמעלה זו שייכת יותר לבני עליה שבאים בסוד ה' והמה מעבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות, משא"כ המצוה מן המובחר דקר"ש קודם הנץ ומעלת הותיקין היות שמקורם בש"ס שייכים המה לכל נפש מישראל, וא"כ עפ"י ההלכה נראית ההכרעה ברורה בענין זה וכל מקום הספק שהסתפקנו לעיל הוא בדעת המקובלים בזה לאלו שקיבלו ע"ע לנהוג עפ"י הוזהר והאריז"ל שאצלם יש מקום לדון שמצינו יותר הפלגות בזהר ובאריז"ל על קימת חצות וכנ"ל).

תמיהה על פסק האור לציון זצ"ל והילקוט יוסף בענין זה

יג] ועפ"י כ"ז יש להתפלא על מה שמצינו שיש שפסקו בזה להיפך, היינו שיש להעדיף קימת ואמירת תיקון חצות בזמן חצות הלילה מקימה לפני עלוה"ש ותפילת ותיקין (שאף שכנ"ל יש מקום לומר כן עפ"י הקבלה, אך המה כתבו זאת בבחי' הפסק לשיטת ההלכה), ה"ה הגר"צ אבא שאול זצ"ל בשו"ת אור לציון (ח"א סי' י"ב) שפוסק שתקון"ה עדיף מתפלה כותיקין היות

נכונים שהרי המחבר שכתב "ראוי לכל יר"ש להיות מיצר ודואג" וכו' אינו מכין כלל בדבריו על תיקו"ח אלא בכללות שיש תמיד להיות מיצר וכו', וא"כ אף אם נימא כהצד שמסתפק שמוצה מן המובחר וראוי ליר"ש הם היינו הך, בכ"ז אי"ז נוגע לענין דידן, שבענין דידן פשוט שבשו"ע לא הוזכר כלל ענין דתיקו"ח, ומאידך השכמת הבוקר קודם עלוה"ש פתח בה המחבר את השו"ע, וכן מעלת קר"ש קודם הנה"ח ותפילת הותיקין הובאו בהפלגה גדולה בשו"ע כנ"ל והם קודמים לענין תיקו"ח אליבא דהשו"ע.

יה] ומש"כ שם אח"כ בזה עוד סברא, שאף אם נימא דמצוה מן המובחר דקר"ש ותפלה כותיקין יותר חשוב מתקו"ח מ"מ יש להעדיף תיקו"ח מקר"ש ותפלה כותיקין היות דמקר"ש ותפלה אף אם לא יקיימם באופן של מצוה מן המובחר מ"מ סו"ס יקרא קר"ש ויתפלל כדיון משא"כ מתיקו"ח יתבטל לגמרי, אין סברא זו מובנת כלל, דאם המצוה מן המובחר דקר"ש ותפלה כותיקין יותר חשוב מתיקו"ח מה לי בכך שיתבטל מתקו"ח לגמרי, והלא אם יאמר תקו"ח יתבטל לגמרי מהמעלה של קר"ש ותפלה כותיקין שהיא מעלה יותר גדולה מתיקו"ח, וצ"ל שגם הילקוט יוסף מיירי לאלו שקיבלו ע"ע הוראות המקובלים שהפליגו בגודל ענין תיקו"ח, ולדידהו יש מקום לומר כנ"ל שמכיון שהמקובלים חייבו תיקו"ח בלשונות יותר חמורים ממש"כ השו"ע בחיוב ההשכמה ותפלת ותיקין הרי תיקו"ח קודם (אך צ"ע שהאול"צ והילק"י לא מזכירים זאת בדבריהם, ונראה מלשונות דבריהם שהם פוסקים כן אף להנהגים כהוראת השו"ע, שזה אינו וכו"ל).

יט] ושו"מ גם בסוף הסכמת הגה"צ ר' שריה דבליצקי שליט"א לספר חצות לילה אקום להודות לך שכתב

להתפלל בנה"ח או שיתאחר מלישון עד זמן חצות כדי לומר תיקו"ח אף שיבטל עי"ז תפלה בנין (שבזה ליכא הסברא דמצוה הבאה לידך וכו' ששתי המצוות עדיין לא באו לידו ומסתפק לאיזו מהן עליו לדאוג יותר), שבזה יש לדון אם תקו"ח עדיף או תפלה בנין עדיף, ועי"ז מביא בתחילת דבריו דתפלת ותיקין היא מצוה מן המובחר (ונראה שהוא מפרש דדברי המחבר דהוי מצוה מן המובחר קאי על קר"ש קודם הנה"ח בידך עם תפילת הותיקין ואכמ"ל) ותיקון חצות הוא פחות ממצוה מן המובחר, "שהרי מרן תפס בלשון 'ראוי' לכל יר"ש שיהא מיצר ודואג על חורבן ביהמ"ק, וידוע שכל מקום שמרן כותב ויר"ש וכו' היינו ממדת חסידות וכו' (עיי"ש שמביא לזה כמה ראיות) ולכא"ל גדר מצוה מן המובחר הוא חשוב יותר ולפ"ז יש להעדיף תפילת ותיקין מתיקו"ח" עכ"ל בתחילת דבריו.

יז] ומביא שם אח"כ שכן כתב להדיא בספר דברי שלום (בהשמות בסוף ח"ה עמוד תי"ז) דעדיף לקום בהשכמה ולהתפלל בנה"ח ממה שישן מאוחר בכדי לומר תיקו"ח א. דהא בתפלה בנה"ח מקיים מצוה דא' דקר"ש ודברבנן דתפלה באופן של הידור ומצוה מן המובחר, משא"כ תיקו"ח אינו הידור בקיום איזו מצוה חיובית, ב. דתיקו"ח אינו למדת כל אדם אלא למתנהג בחסידות כדמשמע מלשונות השו"ע דלעיל וכו'.

יז] והנה כל הדברים הנ"ל הם ברורים ונכונים לדינא, אלא שאחרי העתקת כל זה חוזר בו ומפלפל שיש לדון בזה וכותב שאי"ז ברור אם לשון "מצוה מן המובחר" (הנאמר על תפילת ותיקין) עדיף מלשון "ויר"ש" (הנאמר על המיצר על חורבן ביהמ"ק), דשוא שניהם היינו הך, ואינו מכריע בספק זה, אך באמת דבריו אלו אינם

כא] ואמנם על דברי המנח"א לא קשה הקושיה הנ"ל (שהקשינו על

האול"צ והילק"י) א) דהוא מפרש שדבריו קאי לשיטות המקובלים, וכן משמע מלשונו "בחצות ממש" שהוא סובר כשיטת הרש"ש שכתבנו לעיל שסובר שהעיקר הוא להיות ער בנקודת חצות, ב) וכן מפרש שהוא סובר כדעת חותנו הרד"ק מקאמרנא (בשו"ט סי' א' וז"ז סק"ט) שאין לומר תיקון רחל קודם אור הבוקר ורק עד שעה שתים ולא יותר, ורק תיקון לאה אפשר לומר עד עלוה"ש (דלא כשיטת הרמ"ז שבשע"ת והתניא בסידורו והכה"ח הנ"ל שאפשר לומר לומר גם תיקון רחל עד עלוה"ש), וע"כ מכריע להעדיף להיות ער בשעת חצות ולומר אז תיקון"ח (וא"כ נראה מדבריו שמי שסובר כשיטות שאפשר לומר תיקון"ח קודם אור הבוקר יכול לקום קודם עלוה"ש ולומר אז תיקון"ח, שאף שמזכיר בדבריו גם את ענין חצות ממש, מ"מ נראה מלשונו שעיקר טעמו משום אמירת התיקון, ולא מחמת עצם להיות ער בנקודת חצות), ג) וגם יש להעיר דאינו מזכיר כלל בדבריו ענין תפילת ותיקין (ויתכן שהוא מיירי במי שאינו יכול להתפלל ותיקין אף אם יקום קודם עלוה"ש) והיינו דכל הכרעתו רק לגבי להיות ער בנקודת חצות או להיות ער בעלוה"ש, ובזה סבר כשיטת הרש"ש כנ"ל דנקודת חצות ולומר אז תיקון"ח יותר עיקרית, אך יתכן דאם היה שוקל לעומת זה תפילת ותיקין ששורשה מש"ס ופוסקים היה מכריע להעדיף אותה.

ביאור הא דלמנח"א דוחה תיקון"ח לקימה קודם עלוה"ש

כב] ויש לפרש עוד בזה שסבר המנח"א שאף שלחיות ער בנקודת חצות אין מוזכר בשו"ע, ואילו להיות מעורר השחר מובא בהלכה הראשונה בשו"ע, מ"מ היות שבמור (מקור ההלכה שבשו"ע) מוזכר להדיא

וז"ל "לא זכיתי להבין מה שאיזה מגדולי הפוסקים בזה"ז פסקו במי שבא לסדר לו הנהגה קבוע ואינו יכול מאיזה סיבות גם להיות ער בחצות וגם לקום להתפלל כותיקין, ובא לשאול מה להעדיף, והן כמה פסקו דעדיף הנהגת חצות מהנהגת הותיקין, ולענ"ד בודאי שאינו כן, דכל הנהגת הנעור בחצות הא רק מדברי זוה"ק מה שאין כן הנהגת תפילת ותיקין שזה מהתלמוד ושוש"ע, ובודאי דדבר שבתלמוד עדיף מדבר שבזוה"ק כשאי אפשר קיים שניהם, ע"כ בודאי שתפלת ותיקין עדיף, ואם יכול לקום לפני עמוה"ש יוכל לומר גם ת"ח הגם שאינו בחצות ממש, עכ"ל, והוא כעין דברינו הנ"ל.

דברי המנח"א בזה וביאור שיטתו

כג] ונציין אמנם עוד שמצינו גם לאחד מהפוסקים מגדולי החסידות בדור הקודם שפסק להעדיף תיקון"ח בחצות ממש מקימה קודם אור היום, והוא הגה"ק בעל המנח"א זצ"ל בנמוקי או"ח ססק"א שכתב וז"ל "ופשוט שמי שיוכל לקום בחצות ממש בודאי טוב יותר, אך למי שאינו יכול טוב יותר להיות ניעור עד אחר חצות כנ"ל, והגם שע"י שיישן מקודם יוכל לקום קודם אור היום, מ"מ לא הועיל גם באמירת חצות קודם אור היום, ויש דעות במקובלים וכן דעת חו"ז הה"ק מהרי"א מקאמרנא ז"ל כי קודם אור הבוקר אין לומר עוד תיקון רחל כמ"ש טעמו על פי סוד, הגם כי ברמ"ז ז"ל ומובא בשע"ת הל' ר"ה (סי' תקפ"א) שיאמרו חצות בזמן הסליחות משמע שיאמרו סמוך לבוקר מכל מקום גם על זה חלק הה"ק בעל היכל הברכה הנ"ל וכו', וכל ערום יעשה בדעת, והש"י יעזרנו בכל ענינים כ"ב" עכ"ל.

ממדת חסידות, וחזינן שיש מציאות של הלכה של מדת חסידות, וכע"ז כתב באגרות משה (י"ד ח"ג סי' ס"ה) לגבי ההלכות הראשונות שבסי' ב' בנוגע ללבישת הבגדים בצניעות גמור ללא שיתגלה גופו כלל בשעת הלבישה שהוא מההלכות שממדת חסידות.

כה] ואמנם יש מקום לדון האם ההלכה דעמידה קודם עלוה"ש

ימדה רק ממשנה דאבות, דהנה עיין בביאור הגר"א שציין שמקור ההלכה הוא מירושלמי פ"ק דברכות דילפינן זאת מקרא דאעירה שחר, וכן הוא כן גם בשו"ע הרב מהדו"ת סי' א' ס"א, ולדבריהם יש מקום לדון דכיון דבירושלמי יליף זאת מקרא לא הוי רק מדת חסידות, אך מאידך י"ל (ליישב שיטת המנח"א הנ"ל) דכיון דבמקור הדין בטור לא ציין הירושלמי הנ"ל אלא המשנה דאבות, הרי יש לפרש דאף להגר"א והתניא שצינו לירושלמי לא חלקו על הטור הנ"ל, אלא דגם דהע"ה שאמר אעירה שחר היה זה ממדת חסידות (וכמו דקימת דהע"ה בחצות הלילה בודאי היא מדת חסידות, אלא דהחילוק הוא דמדת חסידות דחצות הלילה א"א להעתיק בשו"ע להורות לכל אדם להנהיג עצמו במדת חסידות זו שא"ז שוה לכל נפש, משא"כ מדת חסידות זו דאעירה שחר סברו הטור והשו"ע שאפשר להורות לכל אדם לנהוג כשיכול בהנהגת חסידות זו).

שאם אינו יכול הרי לכה"פ יקום לזמן שהציבור מתפללין (והביאו ברמ"א ס"א) הרי סבר בזה דאין נפ"מ מפני מה אינו יכול, האם מפני חולשתו או שיהא עייף בתפלה (כמו שמביא כן המ"ב ססק"ט בשם הא"ר והפמ"ג) או שאינו יכול מפני שעליו לקיים החיוב שהייבוחו המקובלים להיות ער בנקודת חצות ולומר אז תיקו"ה, שזה מה שגורם לו שאינו יכול לקום קודם עלוה"ש שגם בזה נפטר מלקום קודם עלוה"ש.

כג] ועוד יש לבאר סברת המנח"א שמכיון שאשכחן בטור שלמד הלכה זו שצריך לעמוד קודם עלוה"ש ממשנה דהוי עז כנמר וכו' וגבור כארי וכו', והלא כידוע מילי דאבות הינם מילי דחסידותא, א"כ יש לומר שגם הלכה זו שיתגבר כארי לעמוד בבוקר שיהא הוא מעורר השחר הרי היא בבחי' הלכה דמדת חסידות היינו שהשו"ע קובע ההלכה שכל אחד שיכול עליו לנהוג במדת חסידות זו לעורר השחר, וע"כ סבר המנח"א שהתיקו"ה שהפליג האריז"ל בגודל ענינו הוי מדת חסידות יותר גדולה ממדת חסידות זו דעמידה לפני עלוה"ש.

כד] ומצינו כעין זה (הלכות שהן ממדת חסידות) בב"י ובמג"א סי' צ' ס"ג שכתבו שם לפרש שמש"כ המבר (סי' ב' ס"ו) "שלא ילך ד' אמות בגילוי הראש" היינו

ברוך ה' לעולם אמן ואמן

